

Hrvatsko-mađarski odnosi 1848.-1849. prema pisanju Novina dalmatinsko-hrvatsko-slavonskih

Ćus, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:702109>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

ANA ĆUS

**HRVATSKO-MAĐARSKI ODNOSI 1848. GODINE PREMA PISANJU *NOVINA*
*DALMATINSKO-HERVATSKO-SLAVONSKIH***

Diplomski rad

Pula, rujan, 2018. godine.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

ANA ĆUS

**HRVATSKO-MAĐARSKI ODNOSI 1848. GODINE PREMA PISANJU *NOVINA*
*DALMATINSKO-HERVATSKO-SLAVONSKIH***

Diplomski rad

JMBAG: 0303012480, redoviti student

Studijski smjer: diplomski studij povijesti

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor: doc. dr. sc. Mihovil Dabo

Pula, rujan, 2018. godine

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Ana Ćus, kandidatkinja za magistra povijesti ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, rujanj, 2018. godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Ana Ćus dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom HRVATSKO-MAĐARSKI ODNOSI 1848. GODINE PREMA PISANJU *NOVINA DALMATINSKO-HERVATSKO SLAVONSKIH* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 28. rujna 2018.

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	5
2. TROJEDNA KRALJEVINA HRVATSKA, SLAVONIJA I DALMACIJA (1790.-1848.).....	8
2.1. Društvene strukture hrvatskih zemalja do 1848. godine	8
2.2. Pregled političke povijesti	12
3. HRVATSKO–MAĐARSKI ODNOSI 1848. GODINE PREMA PISANJU <i>NOVINA DALMATINSKO–HERVATSKO–SLAVONSKIH</i>	22
3.1. <i>Novine dalmatinsko–hervatsko–slavonske</i> i Bogoslav Šulek	22
3.2. Hrvatsko-Mađarski odnosi	25
4. DOGAĐAJI NAKON 1848. GODINE	44
5. ZAKLJUČAK	50
6. BIBLIOGRFIJA	51
7. SAŽETAK.....	53
8. SUMMARY	54

1. UVOD

Ovaj diplomski rad se temelji na podacima koji su sakupljeni radom na pisanom izvoru – *Novinama dalmatinsko–hrvatsko-slavonskima*. Uz to, pri pisanju su korištene informacije iz znanstvene literature. Proučavanje izvora trajalo je tijekom srpnja i kolovoza 2018. godine, putem internetske stranice *Stare hrvatske novine*.¹ Portal *Stare hrvatske novine* predstavlja središnje mjesto pristupa digitaliziranim hrvatskim novinama (od 1789. do 1945. godine) Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu i ostalih baštinskih ustanova. Portal je izrađen 2010. godine u okviru projekta *Hrvatska kulturna baština* Ministarstva kulture Republike Hrvatske. U izabranom izvoru istražene su informacije od hrvatsko–mađarskim odnosima tijekom 1848. godine te su one upotpunjene literaturom koja se bavi političkim događajima u navedenom razdoblju.

U 19. stoljeću prostor današnje Hrvatske bio je podijeljen na više upravnih područja – Kraljevinu Hrvatsku, Slavoniju, Vojnu krajinu, Kraljevinu Dalmaciju, Istru, Rijeku, Međimurje i Baranju. Takva podijela odrazila se na njihovo različito uređenje političkih i pravnih institucija. Kraljevina Hrvatska i Slavonija bile su dio Zemalja Krune svetog Stjepana dok su Međimurje i Baranja pripadali mađarskim županijama, Rijeka je tada bila dio Ugarskog primorja. Dalmacija i Istra su bile dio Habsburške Monarhije, osim kraćeg razdoblja (od 1805. do 1815.) kada su bile pod francuskom upravom. Isto je vrijedilo i za Vojnu Krajinu, ona je do 1848. godine podređena Dvorskom ratnom vijeću, a zatim Ministarstvu rata u Beču do 1881. godine, nakon toga priključena je Banskoj Hrvatskoj.²

U hrvatskim zemljama, na početku 19. stoljeća, prve korake započinju dva dugotrajna procesa – proces nacionalne integracije i modernizacije.³ Temelj za procese modernizacije bile su reforme koje su pokrenute za prosvijećenog apsolutizma, ali se tek nakon ukidanja feudalizma 1848. godine moglo krenuti sa stvaranjem modernog građanskog društva. Hrvatska je u 19. stoljeću imala već utvrđene državne i političke institucije: Hrvatski sabor i ban, ali je na početku 19. stoljeća njihova uloga izgubila na važnosti i ovlasti jer su ugarska tijela preuzela dio nadležnosti hrvatskih institucija. Na taj je način Banska Hrvatska marginalizirana te su u idućim desetljećima mađarski vladajući krugovi pokušavali smanjiti i druga autonomna prava Hrvatske.

Godina 1848. za Europu označava vrijeme revolucija i velikih društvenih promjena koje su se proširile zapadnom i srednjom Europom, počevši od 1847. sa područja Italije i

¹ Adresa stranice: <http://dnc.nsk.hr>, pristupano tijekom srpnja i kolovoza 2018. godine

² Ljiljana DOBROVŠAK, „Zakonodavna i izvršna vlast u hrvatskim zemljama od 1790. do 1918.“, u: *Temelji moderne Hrvatske, Hrvatske zemlje u "dugom" 19. stoljeću*, urednice sveska Vlasta ŠVOGER i Jasna TURKALJ, Biblioteka Povijest Hrvata, sv. 6, Zagreb: Matica Hrvatska, 2016., str. 29.

³ Na istom mj.

Švicarske, a potom su u veljači i ožujku 1848. revolucije proširene na Francusku, Austriju i Mađarsku. Niti jedna revolucija nije bila jednaka jer je svaka imala drugačiji cilj i nacionalni program, a u konačnici drugačiji rezultat u postignutim reformama.⁴ Glavna razlika između revolucija u zapadnoj Europi i one u Habsburškoj Monarhiji jest tada postojeći društveni sistem. U Habsburškoj Monarhiji se tek 1848. godine mijenja društveni sistem odnosno ruši se feudalizam sa svojim pravnim, ekonomskim, političkim i društvenim obilježjima, kako bi se utemeljio novi sistem – građansko društvo. U zapadnoj Europi su se već tada revolucije događale unutar građanskog društva. Također, važno obilježje Habsburške Monarhije jest višenacionalnost unutar državne zajednice što znači da je istovremeno postojalo više jakih nacionalnih organizacija sa različitim revolucionarnim ciljevima. Sa područja današnje Hrvatske nije pokrenuta revolucija već se u njoj osjetio odjek europskih revolucionarnih potresa, to se manifestiralo u organizaciji nacionalnog pokreta u razdoblju od ožujka 1848. do kraja 1850. godine.⁵ Veliku važnost tog razdoblja uvidjeli su i hrvatski preporoditelji koji su željeli nastaviti razvijati postignuća ilirskog pokreta odnosno nastavili su s utemeljenjem najvažnijih integracijskih nacionalnih osnova na kojima se u budućnosti oblikuje i stvara hrvatska nacija.

Nacionalna karakterologija je jedna od karakteristika 19. stoljeća, ona je opisivala nacionalni karakter nekog naroda pri čemu je generalizirala određene osobine. Prenaglašavala je ili prešućivala osobine koje su mogle biti pozitivne ili negativne, to je vrlo uočljivo u tadašnjem tisku gdje je čitateljima sugerirano da neke nacionalne osobine bezuvjetno utječu i na postupke i ponašanje te nacije u politici.⁶ Osim toga, te su se osobine pripisivale cijelom narodu i svim društvenim slojevima, za nacionalnu karakterologiju nije bio važan društveni položaj. U 19. i 20. stoljeću politika je obilato koristila nacionalnu karakterologiju za postizanje političkih ciljeva pri čemu nije dopuštala stvaranje objektivnije slike o susjedima–neprijateljima. Mnogo primjera za takvu situaciju pronalazimo u hrvatsko–mađarskim odnosima tog vremena kada je politička propaganda bila na vrhuncu te je u velikoj mjeri korištena za poticanje ili huškanje na rat. Glavne uloge imali su političari, književnici, povjesničari i publicisti koji su informacije koristili za vlastite svrhe, ili prema njima za dugotrajnu korist naroda, dok su stvarne činjenice igrale vrlo malu ulogu.⁷

Tradicionalna slika Hrvata i Mađara mijenja se od 1790. godine kada počinju prvi sukobi između ugarskih i hrvatskih staleža, središte sukoba bilo je uvođenje mađarskog

⁴ KORUNIĆ, P., Hrvatski nacionalni program i društvene promjene revolucije 1848/49. godine, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, vol. 31., 1998., str. 10.

⁵ Na istom mj.

⁶ ŠOKČEVIĆ, D., *Hrvati u očima Mađara, Mađari u očima Hrvata, Kako se u pogledu preko Drave mijenjala slika drugoga*, Zagreb:Naklada Pavičić, 2006., str. 15.

⁷ Isto, str. 17.

jezika kao službenog. Problem se uvećava nakon 1825. godine kada jača mađarski nacionalni pokret. Osim gospodarske i društvene reforme, najvažniji im je cilj bio stvoriti jaku nacionalnu državu Mađara u kojoj su bi postojao samo jedan politički narod, a uzor im je bila Francuska. Unutar Habsburške Monarhije nisu imali mogućnost neovisnog odlučivanja, barem ne do stvaranja dualističkog sustava. U njihovim nastojanjima prepriječio se Bečki dvor i njegovi krugovi koji su imali centralističke težnje te su uz to smatrali da ne trebaju, a niti ne žele, dijeliti svoju vlast s mađarskim političarima. Problem se za Mađare, i njihove planove, povećavao i umnažao s postojanjem sve jačih nacionalnih pokreta nemađarskih naroda, pri čemu su Hrvati i hrvatski pokret vjerojatno bili i najveći "zaloga".⁸ Politički sukobi se 40-tih godina 19. stoljeća zahuktavaju pa hrvatsko mišljenje o Mađarima postaje sve gore i negativnije, a već 1848. Mađar postaje pojedinac o kojem se stvara predodžba kao o neprijatelju protiv kojeg je nužan preventivni rat jer će inače uništiti sve dotadašnje rezultate hrvatskog pokreta, k tome i onemogućiti svako njegovo daljnje napredovanje. Mađari su željeli priključiti Hrvatsku u mađarsku političku domenu, ali je taj cilj stagnirao za događanja 1848.-1849. kada su prekinuti odnosi s Ugarskom. Tek će se od 1860. godine početi sa stvaranjem novih odnosa, njihov će rezultat biti sklapanje *Hrvatsko–ugarske nagodbe* 1868. godine. Prema *Nagodbi* Hrvatska je u većini poslova bila ovisna o Ugarskoj.

⁸ Isto, str. 18.

2. TROJEDNA KRALJEVINA HRVATSKA, SLAVONIJA I DALMACIJA (1790.-1848.)

2.1. Društvene strukture hrvatskih zemalja do 1848. godine

U 19. stoljeću na društvo hrvatskih zemalja utjecali su brojni elementi, kao najvažnije Kolak-Bošnjak navodi teritorijalno nejedinstvo hrvatskih zemalja, povijesno nasljeđe, odnos političkih snaga u Europi, utjecaj bečkog i budimpeštanskog središta, stupanj gospodarskog i kulturnog razvitka.⁹ Bansku Hrvatsku oblikovalo je kasnofeudalno društvo i njegova staleška struktura dok su u Istri (prijasnja Mletačka Istra), Dalmaciji i na otocima uvjetovani komunalnim društvom mediteranskog tipa i prema njemu je stvarana društvena struktura. I u unutrašnjem dijelu Istre, nazvanom Ausrijska Istra, postojalo je kasnofeudalno društvo. Vojna krajina je imala zasebno uređenje u kojem se društvena struktura zasnivala na strogom vojničkom sustavu.

Građansko društvo se počelo oblikovati nakon 1848. godine kada je u hrvatskim zemljama ukinuto kmetstvo, a s obzirom da feudalizam svoje korijene ima još od 9. stoljeća bilo je vrlo izgledno da će trebati puno vremena za završetak tih procesa. Uz to treba uzeti u obzir i njegovo neujednačeno zatiranje u različitim dijelovima zemlje. Gospodarenje na vlastelinstvima i malim seljačkim gazdinstvima Banske Hrvatske i Slavonije nije imalo veće razlike jer su se oba bavila ekstenzivnim gospodarstvom. Vlastelinski posjed se nije mogao bolje organizirati zbog krize žitne trgovine, konstantno su imali niski proizvodni stupanj. Eksploatirali su radnu snagu svojih podložnika i istovremeno su se oslanjali na oruđe i dostupnu radnu stoku sa seljačkih imanja.¹⁰ Radna snaga je ujedno predstavljala i vrijednost imanja, dakle što se više moglo iskoristiti seljaštvo to su i prihodi bili veći, vlastela je svoju privredu zasnivala na patrimonijalnim pravima.¹¹ Takva je situacija bila sve do 1848. godine. U Banskoj Hrvatskoj društvo je imalo hijerarhijsku podjelu na plemstvo, građanstvo i seljaštvo. Prema takvoj podjeli sudjelovanje u političkom životu, do 1848., bilo je omogućeno samo plemstvu, iako su i zastupnici slobodnih i kraljevskih gradova imali predviđeno mjesto i glas u Hrvatskom saboru. Plemstvo je sudjelovalo u radu Hrvatskog sabora te na županijskim skupštinama što znači da su oni donosili odluke vezane za sudbinu zemlje. Važniji upravni i sudski poslovi bili su u njihovim rukama, uz to su kao zemljoposjednici bili oslobođeni plaćanja poreza odnosno imali su gospodarsku i ekonomsku moć. Aristokracija je

⁹ Arijana KOLAK BOŠNJAK, „Struktura hrvatskog društva u 19. stoljeću i razvoj građanskog društva“, u: *Temelji moderne Hrvatske, Hrvatske zemlje u "dugom" 19. stoljeću*, urednice sveska Vlasta ŠVOGER i Jasna TURKALJ, Biblioteka Povijest Hrvata, sv. 6, Zagreb: Matica Hrvatska, 2016., str. 133.

¹⁰ ŠIDAK, J., *Hrvatski narodni preporod – ilirski pokret*, Zagreb: Školska knjiga, 1990., str. 112.

¹¹ GROSS, M., *Počeci moderne Hrvatske, Neoapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji 1850-1860.*, Zagreb: Globus, 1985., str. 159

imala najveće posjede i samim time najviše funkcije, to se odnosi na najviše državne službe i Zemaljski sabor. Na početku 19. stoljeća u Hrvatsku se doseljavaju plemićke obitelji koje dobivaju indigenat, dakle imaju prava i priznaju se kao domaći plemići. Takve obitelji nalazimo u Slavoniji - Odescalchi, Hillebrand von Prandau, Schaumburg-Lippe, Eltz.¹² Srednje plemstvo je svoj položaj zasnivalo na srednjim i manjim posjedima te su mogli sudjelovati u županijskim skupštinama gdje su birali svoje predstavnike za Hrvatski sabor. Na dnu plemićke hijerarhije bili su plemići-jednoselci koji su imali pravo od 1819. godine pojedinačno sudjelovati na županijskim skupštinama. Njihova uloga dobiva na značaju u Banskoj Hrvatskoj 40-tih godina 19. stoljeća kada se stvaraju političke stranke jer su njihovi glasovi mogli biti presudni za pobjedu neke stranke. Zapravo su plemići-jednoselci bili plemići samo po tome što su bili oslobođeni plaćanja poreza i odlaska na tlaku te su smijeli nositi oružje, a kada su 1848. godine ukinuti feudalni odnosi oni su izgubili političku važnost.¹³ U svakodnevici su živjeli životima običnih seljaka. Uz plemstvo, veliki zemljoposjednik bila je i Katolička crkva zbog čega su njezini visokodostojanstvenici imali svoje mjesto i glas u Hrvatskom saboru te su pripadali vladajućem sloju Banske Hrvatske. Na dnu društvene hijerarhije Banske Hrvatske nalazili su se seljaci, oni su do 1848. bili kmetovi i davatelji svih javnih tereta odnosno vlastelinskih, državnih, županijskih i crkvenih poreza. Do tada je plemstvo razvijalo alodijalnu ekonomiju odnosno nudili su proizvode sa posjeda na tržištu, time su kršili urbarijalne odredbe zbog čega su učestale bile i bune kmetova.

U feudalnom se razdoblju građaninom moglo postati ako se u gradu posjedovala nekretnina ili se u njemu bavilo obrtom, trgovinom ili sličnim časnim zanimanjem, a na početku 19. stoljeća građanstvo je bilo malobrojno. Krajem 18. stoljeća Marija Terezija i Josip II. donijeli su reforme koje su omogućile kmetovima da postanu građani ukoliko se oslobodili svog podložničkog statusa. Prednost građanskog statusa bilo je pravo na plaćanje manjih poreza u odnosu na one koji nisu imali građansko pravo, također, mogli su sudjelovati u izboru gradskih čelnika. I među građanstvom se izdvajaju slojevi pa su veletrgovci ugledni, oni su svoj utjecaj koristili za poticanje na modernizaciju privrede, politike i kulturnog života. U 30-im godinama 19. stoljeća povezuju se s intelektualcima, a to su bili obrazovani pojedinci koji su se bavili slobodnim zanimanjima, naprimjer pravnicima, profesorima i liječnicima. Intelektualni sloj je pokretao i vodio narodni preporod, imali su veliku ulogu u oblikovanju hrvatske nacionalne ideje te su propagirali liberalno, građansko društvo.¹⁴

¹² IVELJIĆ, I., *Banska Hrvatska i Vojna karajina od prosvijećenog apsolutizma do 1848. godine*, Zagreb: Leykam international, 2010., str. 93.

¹³ A. KOLAK BOŠNJAK, „Struktura hrvatskog društva u 19. stoljeću“, str. 135.

¹⁴ Isto, str. 136.

Osnovica društva Vojne krajine bili su krajišnici odnosno seljaci s vojnom obvezom kojima je ustupana zemlja na korištenje u zamjenu za vojnu službu. Unatoč velikim žrtvovanjima za izvršavanje vojnih obveza dodijeljena zemlja nije bila u njihovom vlasništvu te su i za nju morali plaćati porez. Kućne zadruge su bile temelj sustava Vojne krajine i bile su osnova prema kojoj su se dijelila zemljišta. Najvažnije je bilo da zadruga bude što više samodostatna odnosno da može zadovoljiti potrebe svojih članova i na taj su način mogle uzdržavati potreban broj vojnika. Iveljić objašnjava da su zadruge "proširene višegeneracijske obitelji kojoj je na čelu muškarac, imale su obiteljski značaj ali se njihovim članom moglo postati i bez krvnog ili rodbinskog srodstva"¹⁵ te da su najviše rasprostanjene kod bunjevačkih i vlaških, a najmanje kod hrvatskih obitelji i njihovo se funkcioniranje moralo regulirati zakonima. Vojna služba se vršila od 16. do 60. godine i to je bilo najteže opterećenje stanovnika Krajine jer je to moglo značiti i višegodišnji odlazak u rat. U mirna vremena bavili su se poljoprivredom, obrtom i trgovinom, ali to nije smjelo ometati vojnu službu. U Krajini jedino su građani bili oslobođeni vojne službe, ali je to značilo da ne smiju posjedovati zemlju. Oni su se bavili trgovinom, obrtom i sličnim zanimanjima te su živjeli u povlaštenim gradskim središtima nazvanim vojni komunitet. To su bili: Karlovac, Gospić, Otočac, Ogulin, Brinje, Karlobag, Senj, Petrinja, Kostajnica, Bjelovar, Ivanić Grad, Koprivnica, Stara Gradiška, Brod na Savi, Petrovaradin, Karlovci i Zemun.¹⁶ Vojnu službu su izbjegli i katolički i pravoslavni svećenici, pravoslavni svećenstvo je čak smjelo posjedovati manju količinu zemlje. Vojni komunitet je imao svoje civilno stanovništvo koje se dijelilo na građane i kontribuyente. Građani su obično bili trgovci ili imućniji obrtnici koji su stekli građansko pravo, dakle što je veća finacijska moć to je pojedinac mogao steći bolja prava i povlastice, a jedno od prava za imućnije bilo je sudjelovanje u radu općinskih službi. Kontribuenti su obrtnici, trgovci, nadničari, vozari i slično, oni su se od građana razlikovali po manjim prihodima te prema njihovom nazivu možemo zaključiti da su plaćali izravne poreze za uzdržavanje vojske. Osim građana i kontribuenta, u vojnim komunitetima živjeli su i vojni časnici i činovnici koji su za svoju službu dobivali novac. Oni su se nalazili na vrhu hijerarhije Vojne krajine te je u njihovim rukama bila upravna i pravosudna vlast, bili su zaduženi za provođenje svih propisa te su imali važnu ulogu održavanja državne sigurnosti, javnog reda i mira.

Nakon pada Mletačke Republike 1797. u do tada mletački dio Istre i Dalmacije dolazi austrijska vlast te se društveni odnosi polako počinju mijenjati. U malenim istarskim gradovima društvena struktura i dalje je bila podijeljena na patricije i pučane, iako su kroz duže vrijeme pučani i patriciji izjednačeni u građanskim pravima. Patriciji su imali slične uloge

¹⁵ IVELJIĆ, I., 2010., str. 159.

¹⁶ Lj. DOBROVŠAK, „Zakonodavna i izvršna vlast u hrvatskim zemljama“, str. 79.

kao srednje plemstvo u Banskoj Hrvatskoj odnosno bili su zemljoposjednici i imali su političku moć na lokalnoj razini. Pučani su najčešće bili veletrgovci ili sitni trgovci, brodovlasnici, brodogratitelji, obrtnici, pomorci i ribari. Dakle i pučani su se uvelike razlikovali po svojoj ekonomskoj moći, a najteže je bilo kolonima. Koloni za razliku od ostalih pučana nisu imali svoje posjede izvan grada što znači da se nisu se mogli uzdržavati od rada na vlastitoj zemlji. Iako su bili pravno slobodni, oni su ovisili ekonomski i politički o zemljoposjednicima na čijim su posjedima radili.¹⁷ Kolonatski odnos je opstao na onim područjima koja su bila povezana s rimskom tradicijom i međusobno su se razlikovali jer je zemljoposjednik s kolonima sklapao pojedinačne ugovore s različitim pravima i obvezama. Kao i u ostatku hrvatskih zemalja posjed je bila najveća vrijednost i za većinu stanovništva poljoprivreda je bila osnova za preživljavanje. Zapadna Istra je imala drugačije zemljišne odnose, ondje je seljak mogao biti vlasnik zemlje i mogao ju je koristiti i obrađivati po svojoj volji, ali je bio obvezan manjim podavanjima, naprimjer desetinom.¹⁸ Feudalni odnosi su bili vezani uz austrijski dio, ali su ondje feudalci većinom bili stranog podrijetla. Gradsko i seosko stanovništvo razlikovalo se svojim podrijetlom, seljaštvo su uglavnom bili Hrvati, Slaveni i Slovenci te su oni bili većina stanovništva Istre. Nisu imali utjecaja jer su bili neobrazovani i vrlo siromašni te su ekonomski ovisili o manjini talijanskog podrijetla koja je živjela u gradovima. Talijanska manjina je bila bogata i obrazovana stoga je bila na važnim upravnim i pravosudnim položajima. U prvoj polovici 19. stoljeća, uz talijansku manjinu, drugi intelektualni sloj bili su istarski i dalmatinski svećenici. Prva austrijska uprava je u Dalmaciji zadržala društvene strukture i zemljišno-pravne odnose koji su ostali nakon pada Mletačke Republike. Uveli su samo jednu novinu u gradovima Istre i Dalmacije, a to je da su građani mogli imati svoje predstavnike u gradskim plemićkim vijećima, na taj su način mogli utjecati na događaje i promjene u komuni.¹⁹ Kao i u Istri, i u Dalmaciji su manjine imale najveću moć i to austrijski i talijanski činovnici i birokrati, te je i velika količina zemljišta bila u rukama stranaca.

Godine 1805. na hrvatsku obalu dolazi francuska uprava koja je u kratkom razdoblju protresla društvene strukture. Tada je obalno stanovništvo izjednačeno pred zakonom i sudom, ujednačene su obveze prema državi, plemići su izgubili većinu privilegija, a građani su dobili neke poput pristupa u javnu službu. Unatoč tome, ne treba zaključiti da su građani postali nositelji vlasti jer je ona i dalje bila u rukama financijski imućnih.²⁰ U Istri nije ukinut feudalizam, ali su kmetovi bili u boljem položaju jer su bili oslobođeni daća i tlake. S druge strane, kolonatski odnosi su ozakonjeni kao privatno-pravni, a kmetski kao javno-pravni, iz

¹⁷A. KOLAK BOŠNJAK, „Struktura hrvatskog društva u 19. stoljeću“, str. 139.

¹⁸ Isto, str. 140.

¹⁹ Na istom mj.

²⁰ Isto, str. 141.

tog se razloga položaj kolona i kmetova nije promijenio u većoj mjeri. Najnegativniji dio francuske uprave bili su jako visoki nameti koji su siromašili stanovništvo, uvedena vojna obveza poticala je muškarce na dezerterstvo. Oni kao dezerteri nisu imali mogućnosti povratka u društvo pa postaju pljačkaške bande, hajduci i gusari.

Druga Austrijska uprava započinje 1815. godine i ona je usporila proces stvaranja građanskog duštva koji je započela francuska uprava. Austrijska uprava je zadržala jednakost građana pred zakonom i obvezama prema državi odnosno opće oporezivanje. Bogatim staležima nisu vraćene privilegije te nije obnovljeno komunalno uređenje, ali su obnovljeni pojedini elementi feudalnih odnosa. To je vrijeme jačanja talijanske manjine jer se u Istru, na kvarnerske otoke i u Dalmaciju doseljavaju činovnici iz bližih dijelova Italije kao što su Trst, Venecija i Lombardija. Oni postaju dio vladajućeg sloja s bivšim patricijima i višim klerom te se zajedno s njima aktiviraju u politici. Važno obilježje tog razdoblja je prodiranje talijanskog duha u sve strukture gradskog društva, a to je za posljedicu imalo jačanje nacionalnih osjećaja u domaćem stanovništvu.

2.2. Pregled političke povijesti

Europu su u 19. stoljeću obilježile dvije revolucije: industrijska i Francuska građanska revolucija. Prva je ukinula ovisnost o prirodnim izvorima energije, omogućila je proizvodnju u znatno većim razmjerima te je pokrenula kopneni i morski promet kakav znamo danas. Godine 1789. Francuska revolucija je stvorila velike promjene u društvenom i političkom poretku. U to vrijeme nacija postaje glavni pokretač političkog, društvenog i kulturnog djelovanja naroda. U Hrvatskoj 19. stoljeće započinje smrću cara Josipa II. i slamanjem jozefinskog centralizma i apsolutizma, Hrvatski sabor donosi političke odluke koje su Hrvatsku smjestile u usku zajednicu s Ugarskom u sklopu Habsburške Monarhije. Hrvatsko 19. stoljeće završava s koncem Prvog svjetskog rata kada propada Austro–Ugarska Monarhija, a Hrvatski sabor u listopadu 1918. proglašava odcjepljenje hrvatskih zemalja koje tada ulaze u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca.

Posljedica protuturskih ratova od 15. do 18. stoljeća bilo je jačanje Austrije i njezine dinastije Habsburgovaca, oni su na području središnje i jugoistočne Europe postali najjača kršćanska i politička snaga. Habsburgovci su svoj uzor vidjeli u Francuskoj te su željeli svoju državu pretvoriti u centraliziranu monarhiju, a kako bi to postigli počeli su kroz 17. i 18. stoljeće jačati ustanove središnje vlasti.²¹ Centralističku politiku su bez većih poteškoća

²¹ Tomislav MARKUS, „Trojedna Kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija od 1790. do 1918.: Osnovne smjernice političke povijesti“, u: *Temelji moderne Hrvatske, Hrvatske zemlje u "dugom" 19.*

provodili u zapadnim pokrajinama, ali na području Ugarske, Hrvatske, Erdelja i Slavonije situacija je bila puno teža jer su političari i intelektualni slojevi, kasnije i seljaštvo, pružili veliki otpor. Zemlje Monarhije nisu željele postati najobičnije provincije bez svojih prava već su željele određene stupnjeve autonomije i samouprave, stoga nametanje njemačkog jezika u javnoj upravi i od drugog razreda osnovnih škola zasigurno nije bio popularan potez. Car Josip II nije oklijevao u donošenju velikih reformi te je ukinuo županijski sustav u Hrvatskoj i Ugarskoj, na taj je način pokrajinsko plemstvo izgubilo upravne funkcije u državi.²² Krajem 18. stoljeća bečka centralizacija stvoriti će reakciju među privilegiranim staležima u Hrvatskoj i Ugarskoj. U to su vrijeme Hrvatska i Slavonija imale ograničenu autonomiju unutar Ugarske. Banska Hrvatska bila je sastavljena od šest županija, hrvatske županije bile su: Zagrebačka, Križevačka i Varaždinska županija, a slavonske su bile: Virovitička, Požeška i Srijemska županija. Markus navodi da su "tri hrvatske županije slale zastupnike isključivo u Hrvatski sabor u Zagrebu, a tri slavonske županije slale su zastupnike i u Hrvatski i u Ugarski sabor."²³ Smatra se da je plemstvo već tada razvijalo svijest o tome da bi područje hrvatskih zemalja trebalo činiti jedinstven politički teritorij jer se radi o jednome i istome narodu.

Zbog navedene bečke centralizacije Hrvatski se sabor počeo jače povezivati s Ugarskom, koja je tada bila jača cjelina, kako bi se zajedno oduprijeli bečkim nastrajima. Hrvatsko plemstvo je žarko željelo vratiti teritorijalnu cjelovitost koju su narušili Turci i Mlečani pa su se do tog trenutka odlučili odreći upravne autonomije, to znači da odluke Ugarskog namjesničkog vijeća vrijedile i za Hrvatsku.²⁴ To je bila jedna od prvih grešaka zbog kojih je Hrvatska dolazila u sve teži položaj, plemstvu je već sljedeći korak bilo odricanje i od financijske autonomije, tada se o pitanju poreza i financijske pomoći vladaru odlučivalo u Zajedničkom saboru, ali nisu imali nikakvu moć oko raspisivanja poreza za Ugarsku. Sve su te odluke omogućavale ugarskim staležima da u budućnosti nastave sužavati hrvatsku autonomiju. Hrvatima je prednost bila to što su imali status povijesnog naroda te su na području Banske Hrvatske imali autonomiju u obliku muncipalnih prava.²⁵ Srbi, Slovenci i Rumunji nisu imali status povijesnog naroda, a Česi i Poljaci nisu imali realnu autonomiju. Muncipalna prava treba shvaćati kao vrstu pokrajinske autonomije, ona nisu državnost. Za narode 19. stoljeća u Habsburškoj Monarhiji bila su veoma važna jer su davala određenu samostalnost, ali i sigurnost i zaštitu. Ideja potpune samostalnosti bila je još uvijek u povojima. Najznačajnija muncipalna prava bila su: ban – njega je imenovao vladar na prijedlog staleža, zatim Sabor – on je donosio zakonske prijedloge, usvajao je ili odbijao

stoljeću, urednice sveska Vlasta ŠVOGER i Jasna TURKALJ, Biblioteka Povijest Hrvata, sv. 6, Zagreb: Matica Hrvatska, 2016., str. 3.

²² IVELJIĆ, I., 2010., str. 28.

²³ T. MARKUS, „Trojedna Kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija“, str. 4.

²⁴ Na istom mj.

²⁵ Na istom mj.

zaključke Ugarskog sabora, kralj nije morao prihvatiti zakonske prijedloge, te pravo na zemaljski jezik – oko tog pitanja odvit će se mnogo sukoba. Muncipalna su prava bila temelj za pokretanje i djelovanje političkih i nacionalnih, ali Markus objašnjava da su uvelike otežavala ulazak novog građanstva u politički i državni život jer su bila feudalna ustanova otvorena samo za plemstvo sve do 1848. godine.²⁶

Banska Hrvatska i Slavonija bile su ekonomski i kulturno povezane s obližnjim područjima, ali su administrativno bile potpuno odvojene. Dalmacija i veći dio Istre su do 1797. bile pod vlašću Venecije, a kasnije pod vlašću Beča. Hrvatsko plemstvo je smatralo da se Dalmacija treba, na temelju povijesnog prava, pripojiti Hrvatskoj i Slavoniji, takav postupak Beču ne bi odgovarao pa je Dalmacija do 1918. i ostala pod njegovom vlašću. Isto vrijedi i za Istru, ali se ona u zahtjevima Sabora rijetko spominjala. Vojna krajina, čitavo područje od sjeverne Dalmacije do Zemuna i dalje u južnu Ugarsku, bila je vrlo važna Beču stoga njezino pripojenje ostalim hrvatskim zemljama nije dolazilo u obzir. Beč si nije mogao dozvoliti gubitak potpune kontrole nad Krajinom jer su njezini seljaci – vojnici popunjavali postrojbe za ratove koje su Habsburgovci vodili u 18. i 19. stoljeću diljem Europe. Ona će tek 1873. biti razvojačena, iako je već 1848. počela gubiti na važnosti, a 1881. biti će potpuno priključena Hrvatskoj.

Ban je bio najviši svjetovni velikodostojnik Hrvatske i kraljev namjesnik, bio je na čelu Hrvatske i Slavonije. Također, bio je treći barun Kraljevstva i član Gornjeg doma Ugarskog sabora. Imenovao ga je vladar, ali je zbog časti i važnosti te uloge to moralo biti u dogovoru s Ugarskom.²⁷ U Hrvatskoj ban je posrednik između vladara i staleža, čelnik uprave i sudstva, bio je vojni zapovjednik i zapovjednik vojske u Krajini. Unatoč nabrojenim ovlastima, već su 1779. one ograničene, a 1791. hrvatski je ban podređen Ugarskom namjesničkom vijeću i ima samo ulogu savjetnika. Ban je mogao imati svog zamjenika – podbana, ali je u Hrvatskoj postalo pravilo da to bude zagrebački biskup te je on preuzimao banske poslove u odsutnosti bana. Takva je situacija bila nakon odstupanja bana Hallera 1845. godine pa ga je zamjenjivao zagrebački biskup Juraj Haulik sve do 1848. kada je za bana imenovan Josip Jelačić. Za uvođenje u bansku službu organizirala se svečana ceremonija na kojoj je ban polagao prisegu kralju pred njegovim povjerenikom, zagrebačkim biskupom i zastupnicima Sabora.²⁸

Hrvatska nezavisnost i samostalnost, u kontekstu 19. stoljeća, bila je ugrožena mađarizacijom. U Ugarskoj su počeci mađarizacije i razmišljanja o mađarskoj centraliziranoj

²⁶ MARKUS, T., *Hrvatski politički pokret 1848.-1849. godine; Ustanove, ideje, ciljevi, politička kultura*, Zagreb: Dom i svijet, 2000., str. 36.

²⁷ Lj. DOBROVŠAK, „Zakonodavna i izvršna vlast u hrvatskim zemljama“, str. 34.

²⁸ Na istom mj.

državi na teritoriju krune sv. Stjepana počeli 1790. godine. Osim Hrvata, ugroženi su bili svi narodi u sklopu Ugarske.²⁹ Brojni ranije navedeni ustupci bili su istovremeni sa stvaranjem mađarskog nacionalizma. Preobrazbu staleškog u građansko društvo nisu zagovarali samo ugarski plemići već i intelektualci neplemićkog statusa. Zanimljivo je da su Mađari u Ugarskoj bili manjina, ali su imali dominantan položaj, razlog tome jest što su brojni plemići i aristokracija "bili Mađari ili mađarizirani pripadnici slovačke ili srpske narodnosti."³⁰ Dakle, oni su bili nositelji političkog života te su imali najveći utjecaj. Kako bi postigli svoje ciljeve, na početku 19. stoljeća posebice od Ugarskog sabora 1825.-1827., izložili su obrazovane nemađare u Ugarskoj snažnoj mađarizaciji, najbolji način za to bilo je uvođenje mađarskog jezika u javne poslove te državne i crkvene službe.³¹

Mađarski feudalci su uspjeli do 1844. godine mađarski jezik učiniti jedinim službenim jezikom u Ugarskoj, da bi to postigli odbacili su njemački jezik, a latinski uvijek nastojali zamijeniti mađarskim jezikom, u to su vrijeme redovito iznosili stajališta da je latinski mrtav jezik te da ga se zato nema smisla upotrebljavati. Takvi su postupci promijenili dotadašnju Ugarsku u kojoj svi postaju, barem politički, Mađari i moraju govoriti mađarskim jezikom, barem službeno. Konzervativna aristokracija nije se previše angažirala u mađarizacijskim postupcima, ali je počela koristiti mađarski jezik, popuštanjem u određenim stvarima je vjerojatno u nemirnom 19. stoljeću željela sačuvati svoje položaje. 1840-tih godina mađarski jezik postaje službeni jezik u svim ugarskim županijama te je to vrijeme reformi usmjerenih prema izgradnji modernog građanskog društva, ali i sve jačih sukoba oko jezika. Tada su i od hrvatskih zastupnika tražili da se u Ugarskom saboru više ne koriste latinskim jezikom već mađarskim jezikom. Ugarski sabor je želio pripojiti tri slavonske županije mađarskima, kako bi to postigli donijeli se odluku prema kojoj svi državni činovnici u roku od šest godina moraju govoriti mađarski jezik.³² Hrvatski su zastupnici imali podršku Beča u obrani hrvatskih autonomnih prava, ali je vladar istovremeno davao formalne ustupke Mađarima kao što je zabrana ilirskog imena 1843. godine. Pravi razlog vladareve potpore Hrvatima jest bila potreba za protutežom prema jačem mađarskom plemstvu, Markus navodi da je to razlog zbog kojeg do 1848. nije sankcionirao zaključke s Ugarskog sabora koji nisu podržavali hrvatsku autonomiju.³³

Hrvatski su staleži bili zatvoreni i nepristupačni prema drugim društvenim skupinama pa nisu bili niti uvjerljivi kada su u Ugarskom saboru objašnjavali da bi širenje jednog (mađarskog) jezika u višejezičnoj zajednici izazvalo nasilje nad drugim narodima. Plemstvo

²⁹ BOGDANOV, V., *Društvene i političke borbe u Hrvatskoj 1848/49.*, Zagreb: JAZU, 1949., str. 12.

³⁰ T. MARKUS, „Trojedna Kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija“, str. 5.

³¹ MARKUS, T., 2000., str. 38.

³² MARKUS, T., 2000., str. 38.

³³ T. MARKUS, „Trojedna Kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija“, str. 6.

koje je bilo prožeto tradicijom nije moglo provesti transformaciju feudalnog nacionalizma u građanski nacionalizam. Hrvatski je sabor prije svega bio staleška ustanova, do 1848. godine građanski slojevi nisu imali pristup, a seljaci su bili opterećeni kmetskim podavanjima. Dakle, u prvoj polovici 19. stoljeća u Hrvatskoj i Ugarskoj neplemići nisu mogli pristupiti državnim službama, a i latinski je još bio službeni jezik kojeg većina stanovništva nije ni znala zbog vrlo malog postotka obrazovanih.³⁴ Treba uzeti i u obzir da su većina plemića u Hrvatskoj bili plemići-jednoselci, a oni su vodili seljačke živote vrlo slične kmetovima. Hrvatsko plemstvo u takvoj situaciji nije ni moglo pružiti veliki otpor pa su postupno popuštali mađarskom pritisku.

Sredinom 19. stoljeća počinju jačati nacionalne snage koje su se okupljale oko građanstva, trgovaca, obrtnika i pojedinih modernijih plemića i svećenika, tada hrvatski otpor počinje jačati. To se postiglo otvaranjem kulturnih ustanova i privrednih društava te razvijanjem spisateljske djelatnosti. Od 1840-ih godina u Banskoj Hrvatskoj se pojavljuju prve političke stranke. Narodna ili Ilirska stranka branila je hrvatska muncipalna prava, svoj je oslonac tražila na Bečkom dvoru, ali je i ponekad surađivala s mađarskim velikašima koji nisu inzistirali na uvođenju mađarskog jezika u Hrvatskoj. U tu su se stranku svrstali preporoditelji, katolički svećenici i većina građanske inteligencije (profesori, liječnici, itd.). Horvatsko-vugerska stranka zalagala se za čvršće veze s Ugarskom te je bila spremna na veće ustupke Mađarima, ukoliko je potrebno odrekli bi se i muncipalnih prava te se u potpunosti priključili Mađarskoj. U njoj je bio manji dio svećenika, aristokracije i trgovaca, najviše je bilo plemića-jednoselaca jer su se oni bojali da bi suprotstavljanjem Mađarima mogli izgubiti porezne privilegije. Na županijskim skupštinama prevlast je dobila Narodna stranka, ali je zanimljivo da je na području najveće političke aktivnosti prednost imala Horvatsko-vugerska stranka i to od 1845. do 1848. I u većini županija su postojale promađarske snage među plemstvom i dijelom građanstva. Već smo istaknuli brojčanu važnost plemića-jednoselaca te se ona pokazala 1845. kada je kralj zabranio njihovo osobno sudjelovanje u radu Hrvatskog sabora i na taj je način osigurana prevlast Narodne stranke u središnjoj zakonodavnoj ustanovi.³⁵

Hrvati su potvrdili spremnost na političku borbu i borbu za nacionalna prava kada su 1841. osnovali Ilirsku stranku, na to ih je potaklo osnivanje mađaronske Horvatsko-vugerske stranke. Metternich je u siječnju 1843. zabranio ilirsko ime i grb i tada Ilirska stranka postaje Narodna stranka. Dvije stranke se se redovito, sve do 1848., sukobljavale u pitanjima u vezi Ugarske te općenito o daljnjem razvoju hrvatskog naroda. Godine 1847. se u Ugarskom saboru donio dokument *Osnova o mađarskom jeziku i narodnosti*, s njime su Mađari željeli pripojiti Slavoniju i Hrvatsko primorje Ugarskoj. Dukovski navodi da je jedinstvo Narodne

³⁴ MARKUS, T., 2000., str. 40.

³⁵ T. MARKUS, „Trojedna Kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija“, str. 6.

stranke bilo preduvjet uspješnog otpora, a to se potvrđuje odlukom Sabora 1847. godine da je hrvatski jezik službeni jezik u Hrvatskoj te je to svakako bila važna pobjeda Narodne stranke.³⁶ Hrvatske oblasti su tu odluku počele provoditi krajem 1847. godine, iako ju vladar nije potvrdio. Narodna stranka je imala vješte političke poteze što se vidi i u njezinoj publicističkoj djelatnosti, Ljudevit Gaj je 1835. pokrenuo list koji će postati glasilo stranke. List je u kratkom vremenu nekoliko puta mijenjao ime: *Novine horvatzke, Ilirske narodne novine, Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske* itd., najprije je izlazio na kajkavskom narječju, a od 1836. na štokavskom narječju. U prvo vrijeme izlaženja novine nisu bile prožete kvalitetnim informacijama jer su se o vanjskopolitičkim događajima informirale iz bečkih ili peštanskih novina. Rastom mađarskog pritiska raste i kvaliteta članaka, od 1841. godine članci brane hrvatsko pravo na samoupravu i teritorijalnu cjelovitost Banske Hrvatske. Narodnjaci su imali svoje novine te su objavljivali djela i proglašali programatskog sadržaja. Za razliku od njih, mađaroni su zaostajali u publicističkom smislu.³⁷ Od 1835. do 1848. hrvatski je pokret imao samo jedan politički cilj, a to je obraniti ograničenu autonomiju Banske Hrvatske pred sve jačim mađarskim nacionalizmom.³⁸ Bečki dvor je smatrao kako bi se mađarski politički zahtjevi mogli ubrzano radikalizirati pa su u određenoj mjeri podržavali hrvatske političare i publiciste.

Europu je u 19. stoljeću zahvatila velika gospodarska kriza i to 1846/47., ona je počela kao poljoprivredna kriza pa je prerasla u industrijsko-financijsku, da bi završila kao politička i revolucionarna kriza.³⁹ Veliki nemiri su zahvatili Francusku, Njemačku, Italiju a potom i Habsburšku Monarhiju. Već postojeći politički sukobi i napetosti samo su pojačani ekonomskom krizom, ali im ona nije bila uzrok. Početak nemira bio je u Beču 6. ožujka 1848. kada su demonstrirali članovi *Čitalačkog kluba*, za njima su nastavili studenti i 12. ožujka su objavili svoje zahtjeve. Ministar vanjskih poslova Klemens von Metternich nije želio s njima razgovarati, takvo ponašanje izazvalo je veliko nezadovoljstvo i to je potaknulo građanstvo, studente i radnike da izađu na ulice Beča.⁴⁰ Odmah su zatražili smjenu Metternicha i ustav, vlada je oštro reagirala i na ulice je poslala vojsku koja je otvorila paljbu na okupljene u kojoj je poginulo 50 osoba. U isto vrijeme nemiri su izbili u Pešti, Milanu i Veneciji. Kako bi se smirila situacija i zaustavile demonstracije osnovana je nova vlada 17. ožujka 1848. Zbog jako napete situacije Metternich je morao dati ostavku i pobjeći iz Beča, zapovjednik vojske postaje feldmaršal Alfred Windischgrätz, a na čelo nove vlade dolazi grof Pillersdorff. Događaji u Beču imali su veliki odjek te praćeni masovnim pokretima naroda i u ostalim

³⁶ DUKOVSKI, D., *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe 19. i 20. stoljeća I. dio (1800. do 1914.)*, Zagreb: Alinea, 2005., str. 93.

³⁷ IVELJIĆ, I., 2010., str. 46.

³⁸ Na istom mj.

³⁹ DUKOVSKI, D., 2005., str. 99.

⁴⁰ Na istom mj.

krajevima Carstva, među Mađarima, Talijanima, Česima, Slovencima, Hrvatima, itd. Imali su tri zahtjeva: ukidanje feudalizma, demokratske promjene i nacionalno osamostaljenje. Nakon ožujskih događaja u Beču postalo je očito da će se u Habsburškoj Monarhiji zbog masovnosti i raširenosti pobuna morati narod pritisnuti vojskom.⁴¹ Revolucionarne događaje je trebalo očekivati zbog socijalnih i nacionalnih situacija koje su čekale svoje rješenje, a nastajale su u velikim multinacionalnim državama kao što su Rusija, Pruska, Osmansko Carstvo i Austrija. Suppan iznosi da su oslobodilački ratovi bili očekivani jer su mladi ljudi stvaranje nacionalne države vidjeli kao zadnji cilj povijesti.⁴²

Novi su događaji u Srednjoj Europi najavili velike političke promjene za taj prostor prema kojima se potpuna nezavisnost nacije suprotstavlja monarhističkom legitimitetu.⁴³ Mađarski nacionalni pokret je bio u najpovoljnijem političkom položaju unutar Monarhije, početak pokreta 1848.-1849. označio je govor zastupnika Peštanske županije Lajosa Kossutha. Govor je izrečen 3. ožujka 1848. na Ugarskom saboru u Požunu, Kossuth je bio vrstan i karizmatičan govornik stoga je njegov govor imao veliki utjecaj na mađarski nacionalni pokret, u govoru je pozvao zastupnike da politički postupci i odluke budu odlučni u tadašnjim zahtjevnim vremenima te je zahtjevao "trenutno ostvarivanje cjelokupnog oporbenog programa reformi."⁴⁴ U govoru je iznio optužbe na račun bečke birokracije, smatrao je da je neustavna vlada kriva za sve političke, ekonomske i društvene probleme u kojima se nalazila Habsburška Monarhija. Dinastiji je poručio da mora ukinuti stari pokret i uređenje države. U novom poretku bi, prema Kossuthu, postojale političke slobode, ustav u zapadnim pokrajinama, sloboda tiska, predstavnički izborni sustav te bi se ukinuo feudalizam odnosno kmetski odnosi.⁴⁵ Kossuthov se govor tiskao na njemačkom jeziku i u tom je izdanju došao do drugih dijelova Monarhije, njegove su poruke i zahtjevi pridonosili ozračju revolucije u Beču. Zbog teške situacije Bečki dvor je morao popustiti pa je stvorena samostalna mađarska vlada koja više nije dijelila vanjske, vojne i financijske poslove s Austrijom. U tom je trenutku njihov odnos bio formalna personalna unija.⁴⁶

Mađarska revolucija je imala velika postignuća koja su potvrđena zakonima donesenima u proljeće 1848. godine, 11. travnja 1848. Ferdinand I. je sankcionirao trideset i jedan članak Travanjskih zakona. Prema njima Ugarska je nasljedna ustavna monarhija, ali

⁴¹ BOGDANOV, V., 1949., str. 144.

⁴² SUPPAN, A., *Oblikovanje nacije u građanskoj Hrvatskoj (1835.-1918.)*, Zagreb: Naprijed, 1999., str. 38.

⁴³ MARKUS, T., 2000., str. 51.

⁴⁴ KONTLER, L., *Povijest Mađarske, Tisuću godina u Srednjoj Europi*, Zagreb: Srednja Europa, 2007., str. 252.

⁴⁵ MARKUS, T., 2000., str. 51.

⁴⁶ T. MARKUS, „Trojedna Kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija“, str. 7.

ima jedinstvo krune te je sa Habsburškom Monarhijom povezana preko osobe kralja.⁴⁷ O velikom uspjehu promjena govori nam to što je palatin tada postao kraljev zastupnik, on je u kraljevoj odsutnosti imao potpune ovlasti, dakle imali su potpunu samostalnost od Beča. Mađarskom vladom je predsjedao Lajos Batthyányji te Lajos Kossuth kao ministar financija, prvi cilj vlade u novim okolnostima bilo je učvršćenje države. Na početku novog razdoblja željelo se izbjeći produbljanja sukoba u hrvatsko – mađarskim odnosima, ali su se prave namjere Mađara prema Hrvatskoj uvidjele već u travnju 1848. u ustavnim zakonima. Mađarski sabor je zamišljao centraliziranu mađarsku državu u kojoj je mađarski službeni jezik, postoji jaka središnja vlast koja bi imala vlastitu vojsku, financije i diplomaciju. Sabor bi postao predstavničko tijelo svih zemalja Translatanije, što bi uključivalo Erdelj, Bansku Hrvatsku i Vojnu granicu.⁴⁸ U novim okolnostima položaj Hrvatske nije razjašnjen, ali je imala nerazjašnjenu pokrajinsku autonomiju s institucijom sabora i bana. Planovi za Slavoniju su bili odmah jasni, ona bi postala sastavni dio Mađarske te ne bi postojala kao posebna politička oblast. Pešta bi bila središte nove države i samo bi u njoj zasjedao Mađarski sabor, s obzirom da je mađarski službeni jezik u njega bi se mogli izabirati samo oni hrvatski zastupnici koji su govorili mađarski jezik. Za probuđene hrvatske nacionalne osjećaje takav je položaj bio neprihvatljiv pa su odbili svaku vezu s mađarskom vladom te su smatrali da je nužno očuvati cjelokupnost Monarhije.

Hrvatska je na početku revolucionarnih događanja tijekom ožujka 1848. godine bila u teškoj političkoj situaciji. Sabor se nije sastajao, a najviši predstavnik Banske Hrvatske – ban, nije bio imenovan, čak se ni zagrebački biskup u to vrijeme nije nalazio u Hrvatskoj.⁴⁹ Do kraja travnja nije bilo zakonite vlasti koja bi čuvala hrvatske interese u vrijeme dok su Mađari stvarali svoju nacionalnu državu samostalnu od Beča, a s otvorenim mađarizacijskim smjerovima. Hrvatske zemlje, kao dio Habsburške Monarhije, nisu sudjelovale u državnopravnim promjenama te se njihov politički položaj promijenio bez suglasnosti Hrvatskog sabora.⁵⁰ Hrvatski političari su shvatili da ne smiju odgađati sazivanje Sabora pa su u Beč 17. ožujka uputili odbor s prijedlogom o sazivu Sabora. Odgovor nisu čekali već su odmah počeli pripremati veliku narodnu skupštinu, njome su nadomjestili Sabor i najvažnije im je bilo da usvoje program narodnih želja, jednako kao što su i Mađari postupili. Plod Narodne skupštine su bila *Zahtijevanja naroda*, prihvaćena 25. ožujka u Zagrebu i potom poslana caru. Program *Zahtijevanja* imao je trideset točaka i sastojao se od nacionalnih i gospodarskih zahtjeva, tražili su ujedinjenje hrvatskih zemalja, hrvatski jezik kao službeni,

⁴⁷ KONTLER, L., 2007., str. 253.

⁴⁸ MARKUS, T., 2000., str. 53.

⁴⁹ DUKOVSKI, D., 2005., str. 106.

⁵⁰ Na istom mj.

samostalnu vladu i ukidanje kmetstva.⁵¹ Najvažniji zahtjevi su bili vrlo slični onima Mađara. Prva želja iz *Zahtijevanja naroda* bilo je imenovanje krajiškog pukovnika Josipa Jelačića za bana, kralj je tako i postupio, ali ne zbog želje da udovolji Hrvatima već je imao strateški cilj da očuva nezavisnost Hrvatske od mađarske vlade. Hrvatski političari su precjenjivali mogućnosti bana Jelačića koji je trebao svojim sposobnostima i utjecajem ostvariti najvažnije ciljeve hrvatskog pokreta.⁵² U nesigurno i napeto proljeće 1848., narod i političari su trebali gotovo polumitsku osobu zbog koje su mogli vjerovati da sva nacionalna borba neće biti uzaludna. Novi ban Josip Jelačić svoje je banovanje započeo oštrim i važnim odlukama donesenim u travnju i svibnju 1848. godine, "prekinuo je sve veze s mađarskom vladom, proglasio je ukidanje kmetških podavanja, uveo je prijeku sud, srušio je mađaronsku vlast u Zagrebačkoj županiji te je sazvaio Sabor."⁵³

U svibnju je stvorena hrvatska vlada sa šest odsjeka i Banskim vijećem, tada dolazi do usijanja loših odnosa između Hrvata i Mađara jer je ugarska vlada nagovorila cara da zabrani održavanje Sabora. Unatoč zabrani, sabor se počeo održavati 5. lipnja 1848. i na samom otvaranju se Jelačića uvelo u bansku čast. Najprije se pročitao kraljevo pismo o imenovanju Josipa Jelačića za bana, a samu je instalaciju obavio srpski metropolit Josif Rajačić. Njegova je prisutnost i uloga imala važnu simboliku jer su željeli javnim činom pokazati da između Hrvata i Srba postoji suradnja i sloga, istovremeno to ne bi bilo moguće da je tada u Zagrebu bio zagrebački biskup Haulik.⁵⁴ Godine 1848. prvi su put u povijesti izbori za Sabor provedeni prema izbornom zakonu koji je utvrdilo Bansko vijeće. Sabor je smatrao da Hrvatska treba imati državnu autonomiju i svojem teritoriju mora pripojiti Dalmaciju i Vojnu krajinu, ali među svoje zahtjeve uključuju i obnovu jedinstva Monarhije u kojoj bi sve države članice imale zajedničke vanjske, vojne i financijske poslove. Važna odluka Sabora jest potvrda ukinuća kmetških odnosa, što znači da kmetovi/seljaci više nisu imali podavanja te su dobili neograničeno pravo upravljanja selišnim posjedima. Plemstvo i svećenstvo se bojalo osiromašenja zbog takve odluke, ali im je garantirana odšteta za ukinuta urbarijalna podavanja.⁵⁵ Također, Sabor je izjednačio staleže na određenoj razini odnosno svi su postali porezni obveznici.

Na početku lipnja u Saboru se raspravljalo o donosima prema Ugarskoj i Monarhiji, manji dio zastupnika je želio očuvati savez s Ugarskom jer su smatrali da će Mađari u budućnosti prihvatiti ravnopravnost ostalih naroda, iako nisu imali nikakvu garanciju da će doći do promjene u dotadašnjoj mađarskoj politici. Smatrali su da je Hrvatska previše

⁵¹ DUKOVSKI, D., 2005., str. 107.

⁵² MARKUS, T., 2000., str. 142.

⁵³ T. MARKUS, „Trojedna Kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija“, str. 7.

⁵⁴ MARKUS, T., 2000., str. 119.

⁵⁵ T. MARKUS, „Trojedna Kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija“, str. 8.

financijski slaba te da će biti mnogo sigurnije očuvati krunska dobra pod kontrolom mađarske vlade. U Slavoniji se pritisak mađarske vlade osjećao još od Travanjskih zakona, ali je u lipnju 1848. situacija postala puno teža jer dio vlastele bio izuzetno promađarski orijentiran.⁵⁶ Mađaroni su utjecaj imali i u Požeškoj županiji te u Bosni, Virovitička je županija čak i priznala mađarsku vladu u lipnju te je za nju izabrala zastupnike. Kako bi spriječio širenje problema, ban Jelačić je u srpnju 1848. otputovao u Slavoniju gdje je obišao slavonske graničarske regimente, Požešku, te dijelove Srijemske i Virovitičke županije. Učvrstio je bansku vlast u Slavoniji, jedino je Srijem bio nedodirljiv jer ga je kontrolirao srpski nacionalni pokret. Jelačić je svojom pojavom zasigurno utjecao na smanjenje promađarskog djelovanja, a jačanje hrvatskog nacionalnog pokreta.

U Beču su se krajem srpnja 1848. održali pregovori između Jelačića i Batthyányja, predvidivo su bili neuspješni je nije se moglo očekivati da će Mađari pristati na zajedničke poslove za cijelu Monarhiju nakon što im je Beč praktički dao punu samostalnost. Moglo se pretpostaviti da Bečki dvor neće predugo trpiti mađarsko osamostaljenje, stoga je Jelačić počeo dobivati poticaje za vojnu intervenciju. Osim vlasti, vojni pohod je podupirala i javnost jer je smatrala da Mađari ugrožavaju ostale nacionalnosti u državi. Krajem kolovoza 1848., podžupan Zagrebačke županije Josip Bunjevac zauzeo je Rijeku. Za to je imao Jelačićev nalog jer je na tom području bila jaka promađarska struja, a Jelačiću je bilo važno da prije pohoda na Ugarsku ukloni ostale izvore smetnje i moguće diverzije. Kako bi mogao kontrolirati događaje u državi, Jelačić je odredio da će BANSKO vijeće biti upravno središte odgovorno njemu osobno. Jelačićeva vojna intervencija u Mađarskoj započela je u rujnu 1848., ali vojska kojom je zapovjedao Jelačić nije mogla prodrijeti do Pešte jer se radilo o slabo naoružanim i nehranjenim vojnicima koji se nisu mogli suprotstaviti ni malom otporu Mađara. Kada su došle vijesti da je u Beču nova pobuna, Jelačić se uputio prema austrijskim pokrajinama. Kralj je u listopadu 1848. raspustio Ugarski sabor i poništio je njegove zaključke, tada je proglasio Jelačića za kraljevskog komesara i zapovjednika carskih jedinica u Ugarskoj i Erdelju. Od navedenih odredbi nije bilo ništa jer je Ugarski sabor nastavio s radom. Jelačić se našao podčinjen austrijskim generalima, a dodijeljeni položaj komesara mu je oduzet, to su bile prve naznake jačanja konzervativnih snaga na Dvoru i u vojnom vrhu.⁵⁷ Na početku 1849. hrvatska javnost više nije sigurna u namjere austrijske vlade pa polako zauzima opozicijske stavove. Unatoč tome, zagrebački listovi nastavljaju propagirati federalizaciju Monarhije prema austroslavističkim idejama.

⁵⁶ MARKUS, T., 2000., str. 167.

⁵⁷T. MARKUS, „Trojedna Kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija“, str. 10.

3. HRVATSKO–MAĐARSKI ODNOSI 1848. GODINE PREMA PISANJU *NOVINA DALMATINSKO–HERVATSKO–SLAVONSKIH*

3.1. *Novine dalmatinsko–hervatsko–slavonske* i Bogoslav Šulek

U vrijeme revolucionarnih događaja 1848.-1849. na prostoru hrvatskih zemlja i dalje vlada velika neobrazovanost i nepismenost, stoga su nam zagrebački politički listovi obilat izvor za razumijevanje događaja u tom razdoblju.⁵⁸ Moderno političko novinarstvo se počinje razvijati s *Novinama horvatzkim* koje izlaze u Zagrebu od 1835. godine, korišteni jezik je najprije kajkavsko narječje, a zatim štokavsko. U vrijeme stranačkog opredjeljivanja 1840-tih godina, *Novine* postaju glasilo Narodne stranke. *Agramer Zeitung* je do 1846. glasilo horvatsko–vugerske stranke. *Novine dalmatinsko–hervatske–slavonske* su bile važan pratitelj hrvatskog javnog i političkog života te su prenosile najvažnije vijesti i iz drugih država, autori članaka i izvješća su bili hrvatski publicisti i političari. Njima je bilo zajedničko političko usmjerenje i obrana hrvatske autonomije i nacionalnosti.⁵⁹ *Novine* su imale veliku ulogu u tada još uvijek feudalnom društvu jer su budile hrvatske nacionalne osjećaje u javnosti što je bilo potrebno za suprotstavljanje pritisku mađarske politike te su redovito branile hrvatska muncipalna prava.

Problem za hrvatsko novinarstvo je bila komunikacijska izoliranost zbog čega su vijesti često dolazile s velikim zakašnjenjem, električni telegraf je izumljen tek 1837. i proći će dugo vremena dok zaživi diljem Europe.⁶⁰ Osim navedenog, prepreka kvalitetnom novinarstvu je bio nedostatak pravih novinara koji bi uređivali i pisali članke o tekućim događajima. *Novine* su se tiskale u maloj nakladi te nisu prelazile 1000 primjeraka, treba uzeti u obzir da je većina stanovništva bili ili nepismena ili presiromašna da si priušti pretplatu na novine. Unatoč tome, Gajeve su novine bile tražene u Banskoj Hrvatskoj i Vojnoj Krajini i njihovo prelaženje s kajkavskog na štokavsko narječje pobudilo je veliki interes. Novinari i suradnici *Novina* su redovito bili pučani te nekoliko svećenika, jedino su Janko Drašković i Ljudevit Vukotinović bili iz viših staleža. U prvom razdoblju izlaženja, od 1835. do 1841., *Novine* su suzdržane i bez konkretnih političkih stavova i razmišljanja, u to vrijeme najčešće samo prenose vijesti iz drugih političkih listova.⁶¹

⁵⁸ MARKUS, T., *Zagrebački politički listovi 1848.-1850. godine. Izabrani članci*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2005., str. 11.

⁵⁹ MARKUS, T., 2005, str. 12.

⁶⁰ MARKUS, T., *Bogoslav Šulek (1816.-1895.) i njegovo doba*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2008., str. 13.

⁶¹ Na istom mj.

Do promjene sadržaja i kvalitete tekstova dolazi 1842. godine kada novine aktivno sudjeluju u svim zbivanjima i imaju brojne dopisnike iz drugih gradova, tada se u političkim tekstovima redovito govori o zaštiti muncipalnih prava, a mađarska politika postaje nepresušna tema. Za rast u kvaliteti članaka zaslužan je književnik Bogoslav Šulek, bio je vrstan urednik i spada među najznačajnije publiciste 1848. godine, urednik Gajevih novina je od 1846. godine. Dragutin Bogoslav Šulek se rodio 1816. u Subotištu u Nitranskoj županiji, ona se tada nalazila u Ugarskoj, a danas u Slovačkoj. Prvim se imenom služio samo na početku karijere u Hrvatskoj, a kasnije je koristio drugo ime jer ga je dobio po slovačkom rodoljubu Bogoslavu Mudronji.⁶² Obrazovao se u Požunu u smjerovima filozofije, prava, teologije i prirodoslovlja, za vrijeme studiranja prvi se puta sreo s *Novinama Horvatzkim*. Prva namjera mu je bila zaređiti se za svećenika, ali je odustao jer zbog naglušnosti ne bi mogao obavljati službu, možemo zaključiti da zbog toga nije nikada postao ni zastupnik u Hrvatskom saboru. Problemi sa sluhom nisu ga spriječili da bude aktivni sudionik političkog života jer je preko svojih članaka i rasprava redovito vijećao o političkim događanjima i problemima.

Šulek je smatrao da južnoslavenski narodi trebaju surađivati, istovremeno je sudjelovao u preporodnom pokretu i zalagao se za zaštitu hrvatske autonomije. I prije burne 1848., Šulek je pozivao na razvitak narodnog jezika i književnosti kako bi se kroz pisanu riječ svi Južni Slaveni prosvijetlili i uvidjeli svoje zajedničke interese. Smatrao je da je mađarska panika oko panslavizma neutemeljena jer ilirizam može samo učvrstiti položaj Južnih Slavena, što bi za Monarhiju bilo korisno jer su uvijek gravitirali prema Beču.⁶³ Krivnju za narušene hrvatsko–mađarske odnose u potpunosti je svalio na mađarski nacionalizam jer on sve nemađare želi pretvoriti u Mađare, namećući strani jezik i narodnost. Šulek ne želi da Hrvati uče mađarski jezik jer ga je smatrao "siromašnim jezikom malog naroda, koji se ne koristi nigdje izvan Ugarske"⁶⁴, a ni u Ugarskoj se zbog različitih nacionalnosti nije posvuda koristio. Njegovi novinski članci u vrijeme hrvatskog političkog pokreta upozoravaju da osnovno postignuće mora biti osiguravanje političkog jedinstva hrvatskih zemalja, prema tome Vojna krajina treba biti pod građanskom i banskom vlasti u Zagrebu te treba zaustaviti germanizacijska nastojanja Dvorskog ratnog vijeća na tom području koje su pretvarali u svoju vojarnu. Osim Vojne krajine, pripojiti je trebalo i Dalmaciju jer je smatrao da se ta područja privredno i duhovno nadopunjuju.⁶⁵ Za postizanje svega navedenog, ističe da treba sposobna i odgovorna hrvatska vlada koja neće dopustiti da je nadmudruju Austrija i

⁶² MARKUS, T., 2008., str. 14.

⁶³ Isto, str. 99.

⁶⁴ Isto, str. 16.

⁶⁵ MARKUS, T., 2005, str. 12.-13.

Ugarska. Revolucionarnu 1848. godinu vidio je kao idealno vrijeme za ispunjavanje nacionalnih zahtjeva različitih nacija.

Šulekova oštra opozicijska stajališta nisu prošla nezapaženo te su bila temeljno obilježje *Novina dalmatinsko–hervatsko–slavonskih* sve do 1849. godine. Tada Ljudevit Gaj dolazi pod bečki pritisak zbog članaka koji nisu odgovarali austrijskoj politici, morao je obećati bečkim ministrima da će otpustiti Šuleka te da će on sam postati urednik svojih novina. *Novine* 1. srpnja 1849. mijenjaju ime u *Narodne novine*, u tom broju Gaj navodi da "glavni cilj treba biti borba za napredak i prosvjetu naroda."⁶⁶ Šulek je radio za Gajeve *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske* od 1842. do 1849. i to nije bio kraj njegove novinarske karijere jer je nastavio komentirati političke događaje u *Slavenskom jugu* (1849.-1850.) i u *Pozoru* (1860.-1866.). Nastavio je i dalje poticati na južnoslavensku i slavensku solidarnost te je ostao blizak Narodnoj stranci.⁶⁷

Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske, kao i drugi tisak unutar države, imale su moć da oblikuju pozitivan ili negativan stav javnosti prema Mađarima. Među brojnim političkim izvještajima možemo isčitati i razmišljanja Hrvata o Mađarima odnosno možemo pronaći i predrasude i stereotipe koji su oblikovani u tom razdoblju u hrvatskoj javnosti. Cilj propagande je pozitivno utjecati na moral domaće strane, a demoralizirati neprijatelja. U tom je smislu zagrebački tisak želio utjecati na stavove i vrijednosti hrvatske javnosti i što je najvažnije, dobiti njihovu potporu za ratni pohod.⁶⁸ Novinska propaganda postaje najjača u revolucionarnoj 1848. godini, tada odnosi postaju izuzetno loši pa je mađarska kultura marginalizirana. To se odnosi na iskrivljavanje mađarskog jezika, podrijetla Mađara i svega po čemu su se oni razlikovali od Slavena i drugih europskih naroda.⁶⁹ Hrvatskoj javnosti su ti elementi prikazani kao nešto neprirodno zbog čega su postali odbojni te je svakodnevno u tisku naglašavano neprijateljstvo među narodima. Različiti listovi koji su u to vrijeme izlazili u Zagrebu namijenjeni su uskom krugu pismenih ljudi koji su jedini politički angažirani. U Hrvatskoj tada ne postoje profesionalni novinari, a urednici su uglavnom i autori većine članaka. U svakom broju najčešće postoji opširni uvodni članak pisan od uredništva, a zatim se donose vojno–političke vijesti. Do "Privremenog zakona o štampi" iz 1849. nisu postojale nikakve kontrole nad zagrebačkim listovima. Postojala je potpuna sloboda tiska, ali promađarski pojedinci nisu mogli ništa objavljivati na stranicama zagrebačkih listova.

⁶⁶ MARKUS, T., 2000., str. 347.

⁶⁷ MARKUS, T., 2008., str.7.

⁶⁸ KOLAK BOŠNJAK, A., „Ratna promidžba u hrvatskim novinama 1848./1849. godine“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Vol. 35, 2017., str. 203.

⁶⁹ KOLAK, A., „Između Europe i Azije: Hrvati i Mađari u propagandnom ratu 1848./49.“, 2008., *Povijesni prilozi*, Vol. 34, No. 34, 2008., dostupno na <http://hrcak.srce.hr/>, pristupljeno: 20.8.2018., str. 177.

3.2. Hrvatsko-Mađarski odnosi

Tijekom srednjeg vijeka pa do kraja 18. stoljeća, pisani izvori govore da su Hrvati i Mađari imali pozitivan odnos. Unatoč povremenim sukobima imali su zajedničkog neprijatelja – Turke, pa je na kraju uvijek završavalo u korist zajedničkih interesa. Prve naznake da se takva situacija neće nastaviti dobivamo 1790. godine kada počinju prvi sukobi između ugarskih i hrvatskih staleža oko nametanja mađarskog jezika. Hrvatski političari su uvidjeli da bi stanje brzo moglo izmaći kontroli kada nakon 1825. godine jača mađarski nacionalni pokret čiji je glavni cilj bio stvoriti nacionalnu državu Mađara na štetu ostalih naroda unutar Ugarske. Odnosi se ozbiljno narušavaju od ožujka do svibnja 1848. jer se tada javno iznose i hrvatski i mađarski nacionalni zahtjevi, narodnjaci su došli na vlast u Zagrebačkoj županiji te se donosi odluka o sazivanju Sabora, ali za nju nisu dobili odobrenje Beča. Najkritičnije razdoblje bilo je u rujnu 1848. kada loši odnosi pretvoreni u ratni sukob. Lazanin navodi da postoje tri faze hrvatsko–mađarskih odnosa: "zaoštavanje odnosa u proljeće, pokušaj pacifikacije u ljeto i početak rješavanja sukoba snagom oružja u ranu jesen."⁷⁰ U ožujku se još vjerovalo da postoji mirno rješenje za narušene hrvatsko – mađarske odnose, u Slavoniji su željeli održati dobre odnose s Ugarskom, a uvjet je bio da Slavonija pripada Banskoj Hrvatskoj čija se narodnost i samouprava mora poštivati. Već u Travanjskim zakonima vidjet ćemo da Mađari nisu imali namjeru prepustiti Slavoniju koju su smatrali dijelom južne Ugarske.

Prije eskalacije sukoba i tijekom njega u hrvatskoj i mađarskoj javnosti vodila se propagandna borba kako bi se za rat pridobila podrška javnosti unutar države, ali i europskih zemalja koje su dobivale proturječne informacije o događajima u Habsburškoj Monarhiji.⁷¹ Tada tisak za svoje najjače oružje uzima nacionalnu karakterologiju, pokušavali su odrediti nacionalni karakter kako bi ga pripisali čitavoj naciji i njihovim političarima. To su postizali namjernim naglašavanjem i prešućivanjem karakternih osobina kako bi se stvorila određena slika.⁷² Tako su Mađari predstavljeni kao divlji azijati koji nemaju sposobnosti politički upravljati ugarskim dijelom Monarhije, a tome su suprotstavili slavensku autohtonost na Balkanu kako bi se naglasio povijesni kontinuitet Hrvata i njihova pripadnost i relevantnost u Europi. U 19. stoljeću je sve ono što se nalazilo u Europi imalo oznaku civiliziranosti, a ono izvan je bilo zaostalo u političkom i ekonomskom, ali i biološkom smislu. U to su vrijeme pojam civilizacija i kultura bili sinonimi.⁷³ Prema tome, sve norme i vrijednosti koje su u Europi odobravane, a nisu uočene među drugim, svjetskim narodima odmah su ih

⁷⁰ LAZANIN, S., „Pokušaj pomirenja Hrvata i Mađara u ljeto 1848.“, *Fontes*, Vol. 03, No. 1, 1997., dostupno na <http://hrcak.srce.hr/>, pristupljeno: 20.8.2018., str. 208.

⁷¹ KOLAK, A., „Između Europe i Azije: Hrvati i Mađari“, str. 176.

⁷² ŠOKČEVIĆ, D., 2006., str. 15.

⁷³ KOLAK, A., „Između Europe i Azije: Hrvati i Mađari“, str. 177.

degradirale u necivilizirane i zaostale narode. Jedan od najčešćih primjera pogrešnih predodžaba o drugome narodu/narodima je Orijent odnosno područje istočno od Europe. Europljani su u vrijeme svojih kolonijalnih pothvata vrlo brzo donijeli sud o istočnim narodima pa nastaje podjela na Istok i Zapad odnosno Europu i Aziju, pri čemu je Zapad dominantan i civiliziran, a Istok zaostao i na niskom stupnju razvoja, zanimljiv samo učenjacima i svima koji su se željeli okoristiti njegovim prirodnim bogatstvima. Takva su europska razmišljanja i saznanja "hvatala korijenje" i u Banskoj Hrvatskoj.⁷⁴ Tijekom 1848. i 1849. godine suprotnosti između Istoka i Zapada koristile su se za opis odnosa između Hrvata i Mađara. Hrvatska propaganda je željela mađarski narod prikazati kao biološki inferiorniji i oni kao takvi nisu mogli biti vodeća sila u Monarhiji. Iza takvih prikazivanja stajao je važan politički cilj, a to je stjecanje podrške javnosti za rat protiv Mađarske, ali i da europske zemlje Bansku Hrvatsku vide kao žrtvu.⁷⁵ Hrvati su željeli Mađare prikazati kao podređenu rasu, ali zbog mađarskog nadmoćnog političkog položaja tako nešto nisu mogli nikako postići. Stoga je preostalo jedino da se ospori mađarska nacionalna ideja kako bi se međusobni položaji uravnotežili i postali ravnopravniji, na taj način bi oba naroda mogla sudjelovati u vlasti bez potrebe za dominacijom. Podrijetlom naroda su i Hrvati i Mađari željeli dokazati svoju autohtonost među europskim narodima, a to im je davalo i legitimitet da upravljaju i naseljavaju svoj teritorij.⁷⁶

U srednjem vijeku nisu postojale nacionalne države prema suvremenoj definiciji tog pojma pa ni Ugarsko Kraljevstvo nije bilo nacionalna država Mađara. Državu je činio privilegirani sloj odnosno plemstvo koje se bavilo politikom, u čemu kmetovi nisu imali udjela.⁷⁷ Od 14. do 17. stoljeća u mađarskom plemićkom sloju bili su i Hrvati što znači da su bili članovi državne zajednice i pri tome ravnopravni s Mađarima. U tom je razdoblju ugarskim plemićem mogao postati i nemađar jer materinjski jezik nije bio kriterij za dobivanje plemstva. Dakle, ugarsko plemstvo je bilo prošarano različitim narodnostima. U vrijeme intenzivne turske opasnosti stvorila se potreba za stvaranjem države koja će se zajedničkim snagama moći oduprijeti turskim napadima, Habsburška Monarhija morala je imati zajednički jezik za službene poslove pa je govorni jezik u Ugarskom saboru postao latinski jezik. Kada je turska opasnost prošla, u Ugarsku se doselio veći broj različitih naroda, to su bili Nijemci, Srbi, Hrvati i Rumunji.⁷⁸ Iako je dio njih već živio na tom prostoru, sada je njihova brojčanost porasla. U tom se trenutku mijenja mađarska politika pod utjecajem zapadnoeuropskih primjera te se stvaraju iracionalni strahovi zbog kojih političari žele u kratkom vremenu

⁷⁴ KOLAK, A., „Između Europe i Azije: Hrvati i Mađari“, str. 177.-179.

⁷⁵ Isto, str. 179.

⁷⁶ Isto, str. 181.

⁷⁷ Dinko ŠOKČEVIĆ, „Hrvatska u trokutu mađarsko-hrvatsko-austrijskih odnosa od 1790. do 1918.“, u: *Temelji moderne Hrvatske, Hrvatske zemlje u "dugom" 19. stoljeću*, urednice sveska Vlasta ŠVOGER i Jasna TURKALJ, Biblioteka Povijest Hrvata, sv. 6, Zagreb: Matica Hrvatska, 2016., str. 562.

⁷⁸ Na istom mj.

integrirati druge narodnosti u Ugarskoj. Takva politika je imala dva problema, prvi je taj što je Ugarska bila područje premreženo različitim narodima, a Mađari su u 19. stoljeću u tom šarenilu čini samo 30% stanovništva. Drugi problem je bila ovisnost Ugarske o Bečkom dvoru gdje vladar nije bio Mađar i nije bio poticatelj mađarskog nacionalnog pokreta te njegove odluke nisu morale ići u mađarsku korist.⁷⁹

Mađarski nacionalni pokret počeo se ubrzano razvijati na kraju 18. stoljeća kada su popustile jozefinske centralističke i apsolutističke reforme. U Ugarskoj je visoko plemstvo imalo brojna prava i niže plemstvo je imalo svoje povlastice, ali su se bojali da bi im ih visoko plemstvo moglo oduzeti. Kako bi zaštitili postojeće stanje odlučili su svoja prava podržati povješću, dakle odlučili su objasniti podrijetlo mađarskog naroda. Na značenju dobivaju povijesne osobe s istoka poput hnskog vođe Atila pa je raširena teorija da su Mađari hnskog podrijetla. Prema mađarskoj tradiciji oni su bili izravni preci ratnika koji su osvojili Ugarsku i utemeljili svoju državu. Teorija o podrijetlu je važna svakom narodu jer mu daje temelj na kojem zahtjeva i objašnjava pravo vladanja na nekom području, u mađarskom slučaju svojom teorijom željeli su osporiti habsburšku vlast u Ugarskoj. Dotadašnja tradicija je bila da je Sv. Stjepan utemeljitelj države, Mađari su prekinuli tu tradiciju jer su se Habsburgovci krunili krunom Sv. Stjepana što je značilo da se smatraju njegovim nasljednicima. Stvaranje nove povijesti bilo je "rezultat otpora nižega protestantskoga plemstva prema katoličkim habsburškim vladarima."⁸⁰ Mađarska teorija je bila prihvaćena jer se njihov jezik isticao među drugim europskim jezicima - germanskim, romanskim i slavenskim. Preko jezika Mađare su povezali s Azijom, a s obzirom da je Azija prikazivana kao divlja zemlja primitivnih ljudi, i mađarski jezik je dobio takav opis što ga je obezvrijedilo u očima Europljana.

Njemački filozof Johan Goettfried von Herder iznio je teoriju o jeziku prema kojoj je jezik važno obilježje nacije i predstavlja duh naroda. Takvo razmišljanje utjecalo je na mađarsku nacionalnu ideologiju, a posebno im je važno bilo njegovo proročanstvo o nestanku mađarskog jezika. Iz iracionalnog straha da će izgubiti svoj identitet Mađari su pokrenuli borbu za očuvanjem svog jezika, to se najviše vidi u konstantnim pokušajima da mađarski jezik bude službeni je u Ugarskoj. Problem je to što su za teritorij Ugarske smatrali i Slavoniju, Hrvatsku i Primorje.⁸¹ Herder je u filozofskim razmišljanjima bio pod utjecajem ideja Jean-Jaquesa Rousseaua, pa je idealizirao Slavene kao narod nepokvarenih ljudi, koji

⁷⁹ ŠOKČEVIĆ D., „Hrvatska u trokutu mađarsko-hrvatsko-austrijskih odnosa“, str. 566.

⁸⁰ KOLAK, A., „Između Europe i Azije: Hrvati i Mađari“, str. 182.

⁸¹ KOLAK BOŠNJAK, A., „Pokušaji uvođenja mađarskoga jezika u hrvatske škole u prvoj polovici 19. stoljeća“, *Pannoniana*, Vol. 1., No. 2., 2017., str. 3.

ne žele sukobe i ratove, što je u suprotnosti s ratničkim narodima Mađara i Nijemaca.⁸² Opsesija mađarskim jezikom i njegovim širenjem u mađarizacijskim postupcima dovest će do izbijanja sukoba između Hrvata i Mađara.

U brojevima *Novina* koji su izlazili u siječnju i veljači 1848. uočava se još uvijek mirna situacija u hrvatskim zemljama, ali je najčešća tema zastupljenost i želja za korištenjem hrvatskog jezika kao službenog jezika, on se u člancima *Novina* često naziva narodnim jezikom. Već u 3. broju iz 1848. (9.siječnja) možemo naslutiti o svakodnevnim sukobima na temelju jezika, na 29. okružnoj sjednici održanoj 21. prosinca glavni predmet bio je mađarski jezik i narodnost. Karlovački poslanik, J. Obradović – u *Novinama* se navodi samo inicijal imena, iznosi da Hrvati vide pogibelj za svoju narodnost u tome što Mađari žele rasprostrijeti svoj jezik i u pridružene prostore, dodaje da se mađarski jezik uči u svim gimnazijama i na zagrebačkoj akademiji jer inače ne bi mogli sudjelovati u stvaranju zakona.⁸³ Od kraja 18. stoljeća pa do Ilirskog pokreta 1830. godine hrvatsko plemstvo se protiv mađarskog jezika borilo latinskim jezikom koji je bio jezik uprave. Razvojem Ilirskog pokreta 1830.-1843., razvija se i među Mađarima negativna slika iliraca jer su oni imali bliske veze na Bečkom dvoru pa su ih vidjeli kao sredstvo bečke vlasti koji rade protiv Mađara, a i sve do sredine 19. stoljeća Dvor nije dopuštao ostvarivanje mađarskih nacionalnih težnji.⁸⁴

Mađarski nacionalni zahtjevi dobili su svoj konkretan oblik 15. ožujka u Pešti, tome je prethodio govor Lajosa Kossutha 3. ožujka na slavnom Požunskom saboru i taj se događaj uzima za početak mađarskog nacionalnog pokreta. U hrvatskoj javnosti, posebno u Narodnoj stranci, jačaju negativna razmišljanja o Mađarima jer su se hrvatski i mađarski poslanici sukobljavali na Požunskom saboru. Srž sukoba su bila državopravna pitanja, posebno pitanje službenog jezika i nametanje mađarskog jezika u tom kontekstu. Također, hrvatski poslanici su predbacivali Mađarima što asimilaciju vide kao pozitivno sredstvo jačanja svoje države. Razlog za mađarski pozitivan stav oko asimilacije bio je povijesne prirode odnosno Mađari su od svojih nomadskih vremena integrirali više etničkih skupina pa nisu razumjeli zašto tako ne bi bilo i u ovom slučaju. Veliki poticaj za asimilaciju davalo je i Herderovo proročanstvo prema kojem bi se mađarski narod utopio među germanskim i slavenskim narodima. Šokčević zaključuje da su mađarski političari "svjesno htjeli ojačati jezičnom asimilacijom mađarski narod i tako ga spasiti od nestajanja ili od "nacionalne smrti".⁸⁵ *Novine* su objavile Kossuthov govor, ali on u hrvatskoj javnosti nije izazvao veće reakcije. Hrvatski političari su reagirali tek na revolucionarne događaje u Beču i Metternichov ubrzani

⁸² ŠOKČEVIĆ D., „Hrvatska u trokutu mađarsko-hrvatsko-austrijskih odnosa“, str. 565.

⁸³ *Novine dalmatinske–hervatske–slavonske*, 9.1.1848./3.

⁸⁴ ŠOKČEVIĆ, D., 2006., str. 30.-33.

⁸⁵ ŠOKČEVIĆ, D., 2006., str. 111.

pad i ostavku.⁸⁶ U *Novinama* je 18. ožujka prenesen govor Ivana Kukuljevića, on je bio svjestan da političari moraju brzo poduzeti odlučne korake u usmjeravanju hrvatskog nacionalnog pokreta te da se treba položiti temelj "na kojem se ima sagraditi duhovno – materialna i politička bolja budućnost svih državah i narodah sveta."⁸⁷ Već je 20. ožujka 1848. zagrebački podžupan otvorio skupštinu govorom na hrvatskom jeziku, a ne na latinskom jeziku, o čemu su *Novine* radosno izvještavale.⁸⁸ Šulek u tom istom broju slavi pozitivne odluke Bečkog dvora u obliku političkih sloboda, piše: "Večna je pravda nadvladala. Raztergani su lancii, kojimi biaše duh čovečji svezan; skeršen je jaram, pod kojim je sloboda stenjala. Gerda sena samovolje i absolutisma beži pred svetlim obrazom slobode i ustavnosti kano tamna noć pred belim licem jutarnje zore."⁸⁹ S obzirom da su Mađari u to vrijeme uspjeli pritisnuti Beč, i to im je osiguralo samostalnu vladu, hrvatski političari su počeli gajiti nade da će i Hrvatima biti dopušteno osnivanje samostalne hrvatske vlade. Također, smatrali su da bi to bio prvi veliki korak prema odvajanju uprave od Ugarske.⁹⁰

U ožujku 1848. godine u Beču je kralju predan dokument nazvan *Zahtevanja naroda*, predan je kao skraćena peticija, srž dokumenta je jačanje hrvatskog nacionalnog pokreta i očuvanje muncipalnih prava, ali su zahtjevi "upakirani" kao nužni postupci kojima bi se hrvatske zemlje zaštitile od asimilatorskih težnji Ugarske koje su ugrožavale i budućnost cijele Monarhije.⁹¹ Peticija je objavljena u 24. broju *Novina*. Očekivano, hrvatski zahtjevi su odbijeni jer hrvatske zemlje nisu predstavljale veliku prijetnju Dvoru te se on koncentrirao na održavanje narušenih odnosa s Ugarskom, koja je ionako imala puno veći utjecaj među austrijskim političarima. Unatoč tome, *Novine* su odobravale kraljev nalog da se sazove Hrvatski sabor na kojem će se raspravljati o zahtjevima, ali se o datumu treba dogovoriti s mađarskim potkancelarom Szogyenyiem. Smatrali su to pozitivnom vijesti jer to znači da "nas nj. veličanstvo nepodvergava magjarskomu ministeriju, a to bi bila zaista sigurna propast naše domovine."⁹² Jedan od važnijih zahtjeva bio je izbor Josipa Jelačića koji je bio pukovnik u Vojnoj krajini za hrvatskog bana. Njegov izbor nije došao s vrha vlasti već su se za njegov izbor angažirali austrijski, mađarski i hrvatski političari.⁹³ Kada je počela revolucija u Beču Ljudevit Gaj je oputovao u Graz s ciljem da istakne Jelačića kao prikladnog za ulogu bana i tada je za to dobio potporu nadvojvode Johanna. Sljedeći je pristao mađarski palatin pa je Jelačić na Državnoj konferenciji u Beču, od 21. do 23. ožujka 1848., imenovan banom. Izbor Josipa Jelačića za bana bio je proračunat potez iz dva razloga, prvi je taj da je svima

⁸⁶ MARKUS, T., 2000., str. 55.

⁸⁷ NDHS, 18.3.1848./23.

⁸⁸ NDHS, 22.3.1848./24.

⁸⁹ NDHS, 22.3.1848./24.

⁹⁰ KOLAK BOŠNJAK, A., „Ratna promidžba u hrvatskim novinama“, str. 204.

⁹¹ MARKUS, T., 2000., str. 69.

⁹² NDHS, 6.4.1848./ 31.

⁹³ MARKUS, T., 2000., str. 72.

bilo u interesu da novi ban bude popularan i prihvaćen od naroda, a drugi da bude vojnik. Dakle, s jedne strane je trebao biti domaći čovjek koji će štiti hrvatsku autonomiju, a s druge vojnik duge karijere koji je odan svom vladaru i želi očuvati Monarhiju.

Početak travnja *Zahtijevanja naroda* su uzeta na razmatranje od Državne konferencije u Beču, njihov je odgovor bio da nemaju službeni stav prema dokumentu jer je on rezultat skupštine za čije održavanje nisu imali dopuštenje i prema tome je nezakonit. Pravi problem je bio u tome što nije bilo jednostavnog rješenja koje bi zadovoljilo sve strane, ako se prihvati Beč dolazi u sukob s Mađarima, a ukoliko se odbije postoji strah da će se hrvatska politika okrenuti novim saveznicima – carskoj Rusiji.⁹⁴ U 19. stoljeću granica orijentalnog je, u zapadnoeuropskim razmišljanjima, počinjala već na prostoru Balkana jer se Slavene Austrijskog Carstva povezivalo s Rusima, čiji se teritorij nalazio velikim dijelom u Aziji. Već nakon nekoliko dana činilo se da odnosi postaju napetiji kada je Križevačka županija odbila priznati mađarsku vladu na prijedlog političara Ljudevita Vukotinića jer je "ministerium ovaj sastavljen bez pitanja, bez upliva Hervatah; muž, koji su u njem, ili su nam posve nepoznati, ili su nam pak jako poznati, i to po žestini, s kojom su na celom saboru radili proti domovini našoj."⁹⁵ U istom broju prenosi se sjednica osječkog gradskog poglavarstva na kojoj je odlučeno, zbog smirivanja situacije, da nitko ne smije nositi mađarska znamenja već su dozvoljena samo slavonska znamenja. Koliko su bile različite želje i stavovi prema Mađarskoj vidimo u 32. broju u kojem se prenosi dopis Požeške županije Virovitičkoj županiji. Naime, iznose da "nije naša želja nikada bila raztaviti se od svete Ugarske krune, neće ni sada biti: mi u ljubavi i bratinstvu sa bratjom Magjarima ostati želimo."⁹⁶ Njihovi se zahtjevi odnose samo na korištenje hrvatskog jezika u javnim poslovima odnosno očuvanje narodnosti, smatraju da se korištenjem mađarskog jezika u upravi želi nametnuti i mađarska narodnost. Čini se da Požeška županija želi istovremeno ugoditi objema stranama, i Ugarskoj i Banskoj Hrvatskoj. Dakle, krajem ožujka još se željelo očuvati savez s Mađarima, ali pod uvjetom očuvanja hrvatske narodnosti i jezika. Zanimljivo je da je Požeška županija jedina županija u kojoj su Mađari imali poteškoća u smještaju svojih zagovornika i pristaša na jake političke pozicije, razlog tome je malen utjecaj plemstva u odnosu na građanstvo i svećenstvo.⁹⁷ Nasuprot tome, u Virovitičkoj i Srijemskoj županiji jak utjecaj imali su bogati veleposjednici koji su imali posjede u Mađarskoj pa im je mađarska vlada obećavala izdašne naknade za ukinuće kmetskih odnosa, zauzvrat oni su poticali mađarske interese. U broju 34. uredništvo sarkastično komentira peštanski proglas iz ožujka prema kojem se žele stvoriti bratski i prijateljski odnosi među narodima, smatraju da je

⁹⁴ MARKUS, T., 2000., str. 70.

⁹⁵ NDHS, 1.4.1848./ 29.

⁹⁶ NDHS, 8.4.1848./32.

⁹⁷ MARKUS, T., 2000., str. 78.

proglas licemjerman te zamka za naivne Hrvate. Dakle, smatraju da im namjere nisu iskrene. Šulek navodi kako Mađari govore da "mi se neborimo za narodnost nego za slobodu? Eh hvala vama; nu mi nepoznajemo slobode bez narodnosti. Il zar je moguće da budu pojedini ljudi slobodni a ne i sav narod? Mi dakle želimo slobodu u narodnosti i narodnost u slobodi."⁹⁸

U travnju i svibnju 1848. počinje se razmišljati o budućnosti Austrije odnosno u kojem obliku ona može opstati, najčešći prijedlog bila je savezna država jer bi u njoj svaki narod imao svoju autonomiju, ali bi svi bili povezani određenim osnovnim poslovima. Ivan Kukuljević je u *Novinama* predložio saziv slavenskog kongresa i stvaranje saveza austrijskih Slavena, tražio je jednakost ugarskih naroda, nezavisnost Hrvatske od Ugarske te teritorijalnu cjelovitost Hrvatske.⁹⁹ Piše: "...zahtevamo od naših saveznikah ugarskih pukah podpunu slobodu i jednakost svuih narodah nazemlji ugarskoj stanujućih, dakle i sviuh jezika u istoj zemlji vladajućih. Nećemo terpiti gospodstvo nijednoga naroda, ni jezika, ni stališa, i deržat ćemo uvek s onimi puci i stališi, kojim će pretiti pogibel..."¹⁰⁰ U hrvatskoj javnosti ta je ideja na početku proljeća bila nezamijećena jer se i dalje očekivalo da će se savez s Mađarima očuvati te da će dvije države biti ravnopravne. Stavovi javnosti će se promijeniti u lipnju 1848., kada je Sabor donio odluku da se hrvatske zemlje odvajaju od Mađarske, a pridružuju se austrijskim ustavnim pokrajinama.¹⁰¹ U *Novinama* je 27. travnja objavljen proglas bana Josipa Jelačića,¹⁰² prema njemu Hrvatska se treba osamostaliti od Mađarske, ali ne odbacuje mogućnost stvaranja novog saveza ako se poštuje uvjet da su oba naroda u potpunosti ravnopravna. Također, iznio je da radi u interesu kralja, naroda i domovine.¹⁰³ O proglašenju Šulek piše s velikom radošću jer smatra da je na taj način obranjena samostalnost domovine. *Novine* pokazuju sve očitije antimadžarske stavove, čak početkom travnja mijenjaju ime u *Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske* jer je "horvatski" (mađ. Horvath – Hrvat) djelovao i kao mađarski izraz.¹⁰⁴ Jelačićev proglas je utjecao na daljnje programe hrvatske politike i njime je dao novi polet hrvatskom političkom pokretu. Uz to, on je 25. travnja 1848. poslao svim seoskim općinama pismo o ukidanju kmetskih obaveza, a zanimljiv je broj *Novina* od 2. svibnja u kojem se opisuje situacija i reakcije u društvu na navedeno. Naime, ban Jelačić je izvjestio o pokretanju prijekog suda protiv pojedinaca koji su remetili mir u narodu i poticali na nered: "upotrebljavajući okolnosti sadašnjega burnoga vremena, naš puk, plemiće, kmete i seljake na nemire i punte

⁹⁸ NDHS, 13.4.1848./34.

⁹⁹ MARKUS, T., 2000., str. 85.-86.

¹⁰⁰ NDHS, 20.4.1848./37.

¹⁰¹ MARKUS, T., 2000., str. 85.

¹⁰² NDHS, 27.4.1848./40.

¹⁰³ MARKUS, T., 2000., str. 89.-91.

¹⁰⁴ Isto, str. 90.

svakojakimi lažmi nagovaraju."¹⁰⁵ Mađari su iskoristili situaciju pa su u svojoj propagandi seljacima tvrdili da su oni pravi osloboditelji od kmetskih podavanja dok će Hrvati učiniti sve da ih opet podvrgnu starim nametima. U Zagrebačkoj županiji je bilo najviše promađarske propagande i odande se širila u Slavoniju pa je Jelačić uputio naredbu da se prijeki sud mora najstrože provoditi na tom području. Također, smatra da svećenstvo treba djelovati u narodu kako bi smirili ljude i objasnili im da "njemu nitko njegovu novo zadobljenu pravicu i slobodnost više uzeti nismo ni nemože."¹⁰⁶ Prva faza hrvatsko–mađarskih odnosa 1848.-1849. obilježena je banovom potvrdom da se hrvatske zemlje trebaju osamostaliti pri čemu je naglasio da se ne isključuje mogućnost novog saveza s Ugarskom. U tom trenutku savez nije bio vjerojatan jer Mađari nisu pokazivali namjeru da priznaju druge nemađarske narode kao ravnopravne, k tome za njih hrvatski pokret nije bio buđenje i težnja svih Hrvata već rad malih skupina panslavista koji žele stvoriti državu s Rusijom ili rad bečkih pristalica, a svi su oni pod vodstvom bana Jelačića. Mađarski tisak je tu priču o hrvatskom nacionalizmu nastojao proširiti Zapadnom Europom.¹⁰⁷

Od polovice travnja i u svibnju hrvatsko–mađarski odnosi konstantno postaju sve teži, Jelačić je 10. svibnja dobio ultimatum od Mađara. Zahtjevali su da opozove svoj proglas kojim je prekinuo odnose s ugarskom vladom i uspostavio prijeki sud. Mađari su između 6. i 8. svibnja 1848. od kralja ishodili pisma u kojima se nalaže da se ban Jelačić i Vojna granica podvrgavaju palatinu i peštanskoj vladi te Jelačić mora u potpunosti biti poslušan mađarskom kraljevskom povjereniku – Hrabowskyom. Jelačiću je već 13. svibnja oduzeta banska čast te su poništeni njegovi proglašenja. Bečki dvor je službeno potvrdio da Hrvatska pripada Mađarskoj, odbili su podržati Jelačića i naredili mu da se podvrgne mađarskoj vladi. Za pronalazak rješenja problema s Hrvatskom imenovan je general Hrabowsky, kako bi zadobio potporu uvjeravao je stanovništvo Slavonije i Banske Hrvatske da postupci mađarske vlade ne idu na štetu hrvatske narodnosti i jezika. Njegov neuspjeh je vidljiv u tome što nije uspio ni spriječiti izbor i slanje zastupnika u Hrvatski sabor u Zagrebu.¹⁰⁸ U broju 48. Šulek vrlo strastveno opisuje neprijatelje Mađare i njihova nedjela prema Hrvatima, istovremeno hvaleći sve vrline bana Jelačića. Članak stvara napetu atmosferu kako bi u čitatelju stvorio želju za konkretnim djelovanjem te nam prikazuje kako su se stvarali uvjeti za početak rata, s obzirom da sam Šulek poziva na oružje: "Neima za nas drugoga izbora nego rat ili robstvo, samostalnost i nezavisnost ili sužanstvo i tiranstvo, slava i dika ili prikor i sramota. Tko bi ovde oklevao? – Dakle, bratjo, na oružje!"¹⁰⁹ Također, u to vrijeme nalazimo usporedbe

¹⁰⁵ NDHS, 2.5.1848./ 42.

¹⁰⁶ NDHS, 2.5.1848./ 42.

¹⁰⁷ MARKUS, T., 2000., str. 91.-92.

¹⁰⁸ Isto, str. 99.

¹⁰⁹ NDHS, 16.5. 1848./ 48.

Mađara s Turcima: "Magjarski kervopije dadoše pod izlikom slobode vredne ove Slovake pohvatati, te su s njimi onda okrutnije nego isti Turci postupali, tukli su ih i mučili. Po imenu Janka Krala, najnarodnija našega pesnika, izveli su na neki turanj, onde su ga sa užetom (štrikom) privezali i tako na užetu gore doli vukli, da su mu žile pucale i kerv ga polila. Eto vam bratjo slavjanska slobode magjarske! Idite med Turke i gledajte da li oni ovako nečovečno postupaju s prijateljima serbsko–hervatske narodnosti!"¹¹⁰ Turci su kroz povijest bili glavni i zajednički neprijatelji Hrvata i Mađara te se na tome zasnivala njihova suradnja i većinom pozitivan odnos. U novim prilikama stari neprijatelji služe kao sredstvo narodne karakterologije jer se povezuje tursko azijsko podrijetlo s mađarskim azijskim podrijetlom. Zbog dugotrajnih protuturskih borbi u narodu se uvriježilo mišljenje da su Turci neciviliziran i posebno okrutan narod, tisak je azijske poveznice iskoristio za stvaranje takvog stava i o Mađarima.¹¹¹ Iako se iz danog primjera vidi da su 1848. godine Turci gledani u pozitivnijem svjetlu od Mađara, čime se željelo naglasiti koliki su Mađari divljaci i primitivci. Sredinom svibnja 1848. raste nezadovoljstvo u narodu zbog poništenja Jelačićevih proglašenja pa su građani, u Zagrebu, u ljutom zanosu spalili slike palatina i svih mađarskih ministara. Smatralo se da su palatini proglašeni objava rata pa je Jelačić 15. svibnja naložio organizaciju obrane pred mogućim mađarskim napadom. Osim nabavke oružja počelo se raspoređivati vojsku u Križevačkoj i Varaždinskoj županiji. Tijekom lipnja i Mađarska je ubrzano slala vojsku na granicu.¹¹² Ozbiljne ratne pripreme i mogućí rat nikako nije odgovarao Beču jer je već imao aktivno talijansko bojište, pa su počeli poticati pregovore između dviju strana. Jelačić i Hrabowsky su službeno pristali na toleranciju i neizazivanje ratnog sukoba, ali se neozbiljnost dogovora vidi u tome što je Hrabowsky u lipnju 1848. spriječavao odlazak slavonskih zastupnika na Sabor u Zagrebu.¹¹³

Postalo je jasno da se od Beča ne može očekivati pomoć i oslonac kada je u *Novinama* od 20. svibnja objavljeno da je kraljevska obitelj pred revolucijom, 17. svibnja, pobjegla u grad Innsbruck. Nekoliko dana nakon pozivanja na oružje, Šulek piše da Hrvati rat ne žele već da su na njega natjerani te govori da smo "došli do same granice, koja deli rat od mira: samo još jedan korak, pa će planut živom vatrom divja baklja rata."¹¹⁴ Smatra da pomirenje u tom trenutku ne dolazi u obzir jer bi to samo dalo vremena neprijatelju da se bolje naoruža i spremi za rat. *Novine* su u tom razdoblju nastavile negativno opisivati Mađare, često za njih pišu da su majmuni, divlji Azijati te je najbolji primjer njihov azijski jezik. Mađarski jezik je obilježen kao divljački i za javnost predstavlja još jedan dokaz

¹¹⁰ NDHS, 30.5.1848./54.

¹¹¹ KOLAK, A., „Između Europe i Azije: Hrvati i Mađari“, str. 189.

¹¹² KOLAK BOŠNJAK, A., „Ratna promidžba u hrvatskim novinama“, str. 206.

¹¹³ MARKUS, T., 2000., str. 102.

¹¹⁴ NDHS, 23.5.1848./ 51.

mađarske inferiornosti i glavnu prepreku da postanu dio "pravih" i kulturnih Europljana. Dok se početak rata bližio stvarala se atmosfera neizbježnosti sukoba, ali se rat predstavio kao borba za slobodu, pa i Šulek piše u svibnju 1848. godine: "Mi nismo nikada za ratom hlepili, sami nas nepriatelji nanj teraju; nu baš zato valja nam se sad krepko pripremiti, baš zato što mir ljubimo, valja nam ratoborno postupati, da čim prije razorimo bedeme, kojom naši dušmani slobodi grade, da poberkamo osnove, koje proti našoj narodnosti snuju, da skeršimo oholost, koja se nad nami naduva i nam preti. Došli smo do Rubikona, ništa više nehasni oklevanje."¹¹⁵

Jelačić je travnju okupio oko sebe hrvatske intelektualce iz politike i književnosti kao savjetnike koji bi mu pomagali oko političkih odluka, ta skupina ljudi je tvorila Bansku konferenciju, tj. buduće Bansko vijeće. S radom su počeli 8. svibnja 1848. te su izdali *Naredbu o pozivanju i zastupanju sabora kraljevinah Dalmacie, Hrvatske i Slavonije*. U *Naredbi* stoji da se treba izabrati 192 zastupnika iz županijskih i crkvenih oblata te iz regimenta i komuniteta Vojne krajine. U to je vrijeme zbog imovinskog cenzusa odnosno ograničenog biračkog prava glasovati moglo samo 40.000 ljudi, no bez obzira na to, bio je to prvi predstavnički sabor u hrvatskoj parlamentarnoj povijesti.¹¹⁶ O izborima su prenosile i *Novine* pa kažu "Izbor poslanikah već se svagde na okolo obavio. Nije falilo ni agitaciah i zato se bojimo, da će bit na našem saboru više figurantah i takvih govornikah, koji će onda samo govoriti, kad bude u novinah stajalo "obćenito mermljanje"."¹¹⁷ Otvaranje Sabora predviđeno je za 5. lipnja 1848., na Sabor su pozvani i predstavnici Dalmacije kako bi se raspravljalo o njezinom sjedinjenju s Banskom Hrvatskom.

U lipnju *Novine* prenose saborsko zasjedanje od 5. do 12. lipnja. Prvi dan prenošenja saborskih vijesti započinje u svečanom tonu i opisom dolaska bana Jelačića. Održavanje Sabora je izuzetno važno jer su se na njemu stvarali zahtjevi i peticije koje su služile za komunikaciju s kraljem. Nezasjedanje sabora u proljeće 1848. je pokazalo da komunikacija preko skupština koje su nezakonite i nepriznate nema utjecaj kao komunikacija s najvišim i legalnim državnim tijelom – Saborom.¹¹⁸ Iz tog su razloga Mađari bili korak naprijed jer su cijelo vrijeme nesmetano usmjeravali svoj nacionalni pokret i mogli su pravovremeno donositi odluke. Bili su svjesni važnosti Sabora pa je to bio razlog zbog kojeg je general Hrabowsky nastojao spriječiti izaslanike iz Slavonije.

Na svečanom otvaranju Sabora ban Jelačić je uveden u bansku čast, *Novine* su detaljno opisale cijeli događaj i prenijele Jelačićev govor. Pozvao je zastupnike da se na

¹¹⁵ NDHS, 23.5.1848./ 51.

¹¹⁶ MARKUS, T., 2000., str. 108.-109.

¹¹⁷ NDHS, 30.5.1848./54.

¹¹⁸ MARKUS, T., 2000., str. 115.

Saboru rasprave i odrede odnosi prema Austriji i prema Ugarskoj te je odnose s Ugarskom sažeo na "kako bijaše prije, kako stoji sada, i kako ima da bude u buduće."¹¹⁹ Pitanje austrijskih odnosa je bilo jednostavnije jer su u tom trenutku austrijske pokrajine bile ustavne, a to je Hrvatsku ekonomski i politički osiguravalo pa je većina bila za stajanje uz Austriju i odvajanje od Ugarske. Zaključili su da se savez s Ugarskom može razmatrati jedino ako mađarska vlada prizna ravnopravnost svim nacionalnostima u Ugarskoj te ako prizna nezavisnost Trojedne kraljevine. *Novine* nisu poticale obnovu saveza te pišu: "...spasenja neće biti; ne, spasenja neće biti, pa što je još gorje, nećete ni reči smet o njemu proslavit, jer će vam žedan kervi vaše barbarin azijski obuvenom nogom za vrat gaziti."¹²⁰ Šulek nije štedio na uvredama za Mađare: "Šta će nam pomoći onaj savez sa šakom odurnih, omraženih, oholih Magjarah."¹²¹

Saborsko zasjedanje prekida se od 12. do 29. lipnja, tada u Innsbruck odlazi saborsko poslanstvo o čemu *Novine* izvještavaju 24. lipnja, 29. lipnja objavljuju vijest: "Dana 21. lipnja stiže nam u novinah bečkih nekakvi manifest izdan u carevo ime, kojim se Hervatom i Slavoncem naveštjuje, da je obožavani njihov ban s časti svergnut, i da se imaju kervoloku Hrabovskomu podložiti."¹²² Tome je prethodio zahtjev mađarske vlade da kralj potpiše dva proglašenja, namijenjena Banskoj Hrvatskoj i Vojnoj krajini, u kojima se iznosi optužba da Jelačić pokušava od Mađarske odvojiti Hrvatsku i Slavoniju. Prema optužbi Jelačić je iskazao veliku neposlušnost prema Beču i mađarskoj vladi, stoga mu se oduzimaju sve titule do opravdanja svojih postupaka. Sabor je nastavio zasjedati po Jelačićevom povratku u Zagreb 29. lipnja, *Novine* su opisale njegov povratak s domoljubnim žarom te su popratile reakcije javnosti, pišu: "Slavni bane! Primi evo od strane domorodnih gospojah zelen lovor-venac, kog si ti podpunoma zaslužio; primi ga, pa ga nosi kao vodja hervatski na obranu slavjanstva."¹²³ U Jelačićevom svrgnuću vidjeli su dokaz mađarskih spletki pa zaključuju da se Hrvatska mora pouzdati samo u sebe. *Novine* u srpnju prenose raspravu o pozivu nadvojvode Johanna banu Jelačiću da dođe u Beč "gde će se raditi o pomirenju, medju nama i Ugarskom."¹²⁴ Zastupnici su bili zadovoljni što se Jelačića titulira kao bana, ali su imali i više zamjerki. Prva je što se Jelačića ne titulira i za bana Slavonije i Dalmacije, zatim nisu željeli pregovore u Beču jer smatraju da su Bečani neprijateljski nastrojeni prema

¹¹⁹ NDHS, 6.6.1848./57.

¹²⁰ NDHS, 3.6.1848./56.

¹²¹ NDHS, 10.6.1848./59.

¹²² NDHS, 29.6.1848./67.

¹²³ NDHS, 29.6.1848./67.

¹²⁴ NDHS, 4.7.1848./69.

Slavenima te su bili nezadovoljni zbog neopozivanja protubanskih proglašenja koji su uvrijedili hrvatsku čast.¹²⁵

Sabor nije rješio svoj najveći problem – odnos s Austrijom i Ugarskom, ali je potvrđeno odvajanje od Ugarske i ukidanje urbarijalnih obaveza. Postavljeni su prioriteta hrvatske politike, Markus kao najvažnije navodi uspostavu odgovorne hrvatske vlade, povezivanje s južnoslavenskim zemljama, pridruženje ustavnim austrijskim pokrajinama i ujedinjenje hrvatskih zemalja.¹²⁶ Problem hrvatske politike tijekom 1848. godine jest davanje prevelikog značenja Jelačiću u nacionalnom pokretu, suvremenici su u njemu vidjeli osobu koja će povesti ostvarenje najvažnijih ciljeva hrvatskog političkog pokreta i to je bila velika mana čitavog pokreta.¹²⁷ Krajem godine, u jesen 1848. kada je Jelačić podvrgnut Windischgrätzu i kada je donesen Oktroiirani ustav u ožujku 1849., njegova će popularnost početi opadati. U lipnju 1848. je buknuo srpski ustanak u kojem je srpski patrijarh Josif Rajačić podržan od bana Jelačića. Unatoč tome što su srpski ustanici željeli Srijemsku županiju pripojiti Srpskoj Vojvodini hrvatski političari nisu na to reagirali jer se površno razmišljalo da će oni zajedno, kao slavenski narodi, jednom biti u istoj državi.¹²⁸ U tom smislu je Bansko vijeće dalo prijedlog Bečkom dvoru, ali Monarhija nije imala namjeru pridružiti još jednu slavensku zemlju u kojoj se razvijaju nacionalni pokreti. Zbog toga nije bilo šanse da se ostvare slavenske federalističke težnje.

Bečki dvor do lipnja nije aktivno sudjelovao u sukobu između Hrvata i Mađara, osim u "potpaljivanju vatre" različitim proglasima, kada su odlučili pokrenuti pregovore kako bi se sve riješilo bez ratnog sukoba. Kralj je 19. lipnja za posrednika postavio nadvojvodu Johanna kako bi se Austrija i hrvatske zemlje ponovno povezale, a kako bi se spriječilo eventualno pomirenje s Ugarskom. Beč nije želio stvaranje novih saveza između Hrvatske i Ugarske jer bi Austrija tada lako izgubila nadmoć, a posebice za nju važnu Vojnu krajinu.¹²⁹ Ban Jelačić je u svojim pismima (1.-13. srpnja) nadvojvodu Johannu objašnjavao hrvatsku situaciju te je upućivao da će do sukoba uskoro doći ukoliko se nešto hitno ne poduzme, tražio je materijalnu i političku podršku kako bi se situacija razriješila u korist Monarhije.¹³⁰

Sabor je nastavio s redovnim sjednicama od 29. lipnja do 9. srpnja 1848., nakon što se Jelačić vratio s pregovora u Innsbrucku. Glavne teme sjednica bile su pisanje reprezentacije nadvojvodu Johannu s temom uvjeta pomirenja te što će sve biti dio pregovora s Ugarskom. Jedno od razmišljanja sa sjednice zastupnika Matića: "Dva su tu puta, jedan

¹²⁵ MARKUS, T., 2000., str. 144.

¹²⁶ Isto, str. 152.

¹²⁷ Isto, str. 143.

¹²⁸ ŠOKČEVIĆ D., „Hrvatska u trokutu mađarsko-hrvatsko-austrijskih odnosa“, str. 578.

¹²⁹ LAZANIN, S., „Pokušaj pomirenja Hrvata i Mađara“, str. 209.

¹³⁰ Na istom mj.

sjedinenja, drugi federacije. Ja za prvi nisam (a ovaj je u čitanih uvetih) jer na taj način bi mi imali 3 zakonotvorna tela, jedno u Beču, u Pešti drugo, a tretje doma. Tko će tolike odbornike uzdržavati – osobito ako financie naše drugim u ruke dodju. Te će nam kerv i sok izsisati a nama će ostat skelet suhe bolesti?".¹³¹ Sjedinenje i pomirenje s Ugarskom nije bila popularna opcija te Kukuljević kaže "Mi smo dosad bili pod Magjarom i Nemcem, kad nas je jedan robio i drugi nas je gnječio. Mi smo bili dvima lanci speti: razkidajmo barem jedan."¹³² Reprezentacija je prihvaćena u Saboru 2. srpnja te su je odlučili predati s Jelačićevim pismom, sadržaj reprezentacije i pisma poklapao se u zahtjevima.¹³³ Među zahtjevima je bio opoziv manifesta protiv Jelačića, priznanje legalnosti Hrvatskog sabora, mađarska vojska se mora povući s granice, vojska koja se nalazi na području Trojedne kraljevine treba biti u nadležnosti austrijskog ratnog ministarstva.¹³⁴ Za Jelačićev je položaj bilo važno da kralj javno objavi opoziv manifesta jer inače neće moći pregovarati s poslanicima mađarske vlade u Beču. Osim u očima Mađara, to bi mu ojačalo položaj i u hrvatskim zemljama gdje mu je Hrabowsky u ulozi kraljevog povjerenika redovito osporavao autoritet među civilnim i vojnim vlastima.

I Ugarska je iznijela svoje uvjete nadvojvodi Johannu te su oni bili suprotni hrvatskima. Nisu željeli odustati od cjelovitosti ugarske krune niti pregovarati s Jelačićem, ne priznaju Hrvatski sabor i traže saziv novog te su predbacili nadvojvodi što u pismu od 27. lipnja oslovljava Jelačića banom, a svrgnut je s te pozicije. Mađari su u ilircima vidjeli najveće neprijatelje te su optužili Hrvatsku da želi uništiti Monarhiju jer prekidaju sve veze i odnose s Ugarskom.¹³⁵ Kossuth je 11. srpnja 1848. održao govor u kojem tvrdi da Hrvati namjeravaju osnovati južnoslavensku državu, a ban Jelačić je tome najveći poticaj. Od austrijske vlade traži akciju u kojoj će se slomiti hrvatski otpor i pobuna, a zaključci hrvatskog sabora moraju biti poništeni.¹³⁶ *Novine* se prenijele govor, Kossuth kaže: "Domovina je upogibelji od Ilirah! – Pa jesmo li mi krivi ovomu izdajstvu? Nismo li delili s njimi bratinski svu slobodu? Garantirali smo im muncipalnost i narodnost. Nije li to dosta? Da mi smo im i naredbe u narodnom njihovom jeziku pošiljali, pa ljudi ovi još nisu zadovoljni." Također, predložio je regrutaciju 200.000 vojnika jer je domovina u opasnosti: "Dakle buduć da nam pogibelj preti iz Hervatske, iz Vojvodine, iz Moldavie i Vlaške, iz Bosne, iz Austrie, dozvolite gospodo da možemo sakupiti 200,000 vojske i posuditi 42 miliona forintih za ratne troškove."¹³⁷ Na Kossuthov govor uredništvo novina komentiralo je: "Evo vam dakle načelah magjarskih! Evo

¹³¹ NDHS, 20.7.1848./ 76.

¹³² NDHS, 20.7.1848./ 76.

¹³³ LAZANIN, S., „Pokušaj pomirenja Hrvata i Mađara“, str. 210.

¹³⁴ Na istom mj.

¹³⁵ Isto, str. 212.

¹³⁶ MARKUS, T., 2000., str. 146.

¹³⁷ NDHS, 18.7.1848./75.

vam obsenah, kojimi žele Europu zaslepiti i svoje postupanje prema nam opravdati, evo vam mreže, u koju žele nas uhvatiti."¹³⁸ U Hrvatskoj je ubrzano raslo antimađarsko raspoloženje i vjerojatno zbog mađarskog pritiska na Slavoniju, ali reagirali su i na srpske nevolje jer se pojačavao mađarsko–srpski sukob u Bačkoj i Banatu od sredine srpnja 1848.

Na početku kolovoza u *Novinama* vidimo da se neprijateljsko pisanje o Mađarima pogoršava. Šulek kritizira Kossuthov govor o pomirbi, govori da se s trenutnom mađarskom vladom ne može sklopiti primirje jer "i mi smo za pacificatiu, samo je ta razlika, da nećemo da se nama diktira, nego da ju mi diktiramo."¹³⁹ Na kraju članka zaključuje da se protiv Mađara može samo sabljom i topom jer su dvolični, dok ulaze u pregovore nastoje pokrenuti pobune među Slavoncima. Sve je to poticalo antimađarsko raspoloženje, ali su i hrvatsko–mađarski odnosi već predugo bili nedefinirani pa je i javnost željela da se situacija razriješi. Na kraju kolovoza 1848. Beč zadaje veliki udarac mađarskom pokretu kada poništava Travanjske zakone i samostalnost ministarstva rata i financija jer su u suprotnosti Pragmatičkoj sankciji. U to je vrijeme Jelačić dobio poruku od Strossmayera, dvorskog kapelana u Beču, da može i da se očekuje njegov pokret na Mađare.¹⁴⁰ Dakle, Jelačić je dobio uputstva da može krenuti u rat protiv Mađara, ali ne isključivo za hrvatske interese već i za jedinstvo Monarhije.

Batthyányji je 19. kolovoza 1848. u mađarskim novinama osudio Jelačića zbog kršenja bečkog dogovora prema kojem se vojne jedinice moraju povući dalje od Drave te ga je optužio da radi samo u korist narodnjaka, takva prozivanja konstantno su narušavala hrvatsko – mađarske odnose.¹⁴¹ Jelačić mu je uputio odgovor u kojem iznosi da Mađari krše dogovore jer se mađarska vojska povukla samo od hrvatskih granica, a ne i od slavonskih. Optužuje Mađare da nahuškavaju Slavonce i napadaju Srbe. Prije prelaska Drave Jelačić se želio osigurati u vezi Rijeke gdje je uprava bila promađarska, podžupan Zagrebačke županije Josip Bunjevac iskoristio je lokalnu bunu na Grobinščini i 31. kolovoza je zauzeo Rijeku. Kako ne bi došlo do novih pobuna u Rijeci stanovništvu je jamčena osobna i imovinska sigurnost.¹⁴² Šulek je u rujnu obrazlagao opravdanost Jelačićevog zauzimanja Rijeke te je pozvao Riječane da prihvate pripadnost svoga grada Hrvatskoj, piše: "Zato mi Rečane bratinski pozdravljamo, ne kao novu nego kao staru svoju bratju."¹⁴³ Također, bilo je važno ojačati položaje u Slavoniji, a do toga je došlo kada su Brodska i Gradiška regimenta ustale protiv mađarske vlade i nisu željele priznati Hrabowskyog. Do početka rujna 1848. bila je

¹³⁸ NDHS, 18.7.1848./75.

¹³⁹ NDHS, 8.8.1848./ 84.

¹⁴⁰ KOLAK BOŠNJAK, A., „Ratna promidžba u hrvatskim novinama“, str. 205.

¹⁴¹ MARKUS, T., 2000., str. 176.

¹⁴² Isto, str. 179.

¹⁴³ NDHS, 5.9.1848./ 96.

uspostavljena kontrola na većinom Virovitičke županije, jedino osječka tvrđava nije bila pod kontrolom jer se njezin zapovjednik držao neutralno.

U broju od 7. rujna objavljeno je pismo u kojem kralj Ferdinand vraća Jelačiću bansku čast i vojne ovlasti. Na isti dan ban Jelačić izdaje proglas Hrvatima i Slavoncima u kojem ističe da su zahtjevi hrvatskog pokreta neispunjeni, zaključuje da se zahtjevi moraju ostvariti oružjem: "Pošto dakle magjarski ministerium misli, da na te pogodbe pristati ne može; pošto kod svog jednostranog i separatističnog) pravca ostaje, te tako propast hoće krasne ove carevine: zato nam nalaže čast i dužnost, da skrajnje pokušamo, i da se latimo oružja."¹⁴⁴ O preventivnom ratu nije razmišljao samo Jelačić, već i hrvatski tisak i javnost.¹⁴⁵ *Novine* su 9. rujna objavile proglas u kojem ban Jelačić obavještava narod da neće biti u državi pa tim povodom moli svećenstvo i učitelje da paze na narod i da pokušavaju spriječiti širenje mađarske propagande.¹⁴⁶ U sljedećem broju objavljen je proglas u kojem ban Jelačić poziva vojsku u rat protiv Mađara.¹⁴⁷ Ban je poveo hrvatsku vojsku iz Vojne krajine, prešao je Dravu te je zauzeo Međimurje i krenuo na Peštu. Imao je veliku podršku javnosti jer je ona imala povjerenja da će njegov pohod dovesti do nacionalne ravnopravnosti među narodima Monarhije, a i time je sačuvati. *Novine* su u rujnu zaukupljene analiziranjem uzroka hrvatsko–mađarskog rata te isto tako zaključuju da njegov cilj mora biti ostvarivanje ravnopravnosti između naroda¹⁴⁸, iznose: "Bile ma kakve pokrajne i pobočne namere, koje se uzput dostići imaju, ama glavni je cilj našega rata, da se obistine i ožive u Ugarskoj svete i spasonosne reči: "sloboda, jednakost i bratimstvo"."¹⁴⁹

Za trajanja rata Jelačić izdaje proglose kojima pokušava pridobiti mađarski narod, naglašava da mu nije cilj ratovati protiv svih Mađara nego samo protiv onih koji pokušavaju uništiti Monarhiju, idu protiv suvremenih političko–nacionalnih kretanja te rade protiv kraljeva ugleda i dostojanstva. Hrvatska vojska se prikazivala kao osloboditeljska jer će spasiti mađarski narod od tiranije mađarske vlade.¹⁵⁰ Svrha proglašenja bila pridobiti Mađare i umanjiti otpor prema vojsci koja je dolazila u njihovu zemlju. U izvješćima s ratišta pisalo se o opremljenosti hrvatske vojske, njezinim pripremama, izvršnoj vojnoj spremi i slično. *Novine* u rujnu prenose jedan bezbrižan, romantičniji opis hrvatskog tabora: "Osobito je to lepo pogledanje u večer, kad se do mnogobrojnih vatrah junaci naši poležu. Ovde sam našao bujni, bojni život, kojemu sam se osobito u naših provincialacah vrlo začudio. Momci rado nose oružje, pevaju, vešbaju se i marširaju amo tamo čitav dan, nehajuć ni malo za

¹⁴⁴ NDHS, 12.9.1848./99.

¹⁴⁵ ŠOKČEVIĆ, D., 2006., str. 121.

¹⁴⁶ NDHS, 9.9.1848./98.

¹⁴⁷ NDHS, 12.9.1848./99.

¹⁴⁸ MARKUS, T., 2005., str. 135.

¹⁴⁹ NDHS, 16.9.1848./101.

¹⁵⁰ KOLAK BOŠNJAK, A., „Ratna promidžba u hrvatskim novinama“, str. 208.

neugodnu nepogodu i druge nevolje taborskog života."¹⁵¹ Prema takvim opisima ispada da je odlazak u rat bilo ugodno druženje pa i odmaranje.

Prelazak preko Drave nije bio samo politički nepromišljen nego i nesiguran s vojnog aspekta jer je Jelačićev odred od 50.000 ljudi bio neobučen, slabog naoružanja, te siromašan u odjeći i disciplini. U ukupnoj vojsci nedostajalo je konjice i oklopnika na konju te nije bilo dovoljno artiljerije. Vojska je odmah pokazala nediscipliniranost i u Hrvatskoj i na mađarskoj strani, zbog nedostatka namirnica širili su nasilje u krajevima gdje su se nalazili i to je okrenulo do tada nezainteresirano mađarsko lokalno stanovništvo protiv njih. Prelazak preko Drave je bila opasna i okrutna hrvatska avantura u nepoznato, ona ne bi bila toliko sporna da je hrvatska politika imala garancije za ispunjenje svojih zahtjeva, na prvome mjestu ograničene samostalnosti Hrvatske. Uz to, nisu postojale ni potvrde drugih zahtjeva, jedan od njih bio je povezivanje Južnih Slavena prema idejama austroslavizma. Vjerovali su u snagu slavenskih naroda koja će Dvor prisiliti da prihvate austroslavističke ideje, problem je bio u tome što nisu bili realni oko moći nacionalnih pokreta koji su zapravo sačinjavani od malih grupa intelektualaca, a ne širokih seoskih slojeva.¹⁵² Prelazak preko Drave označio je kraj austrijske politike popuštanja prema Mađarskoj što je značilo da poništavaju sve ustupke s početka revolucije, to je bio težak udarac austrijsko–mađarskim odnosima.

Jelačić je dobro napredovao kroz rujnu 1848., sve do bitke između hrvatske i mađarske vojske do koje je došlo 29. rujna, a čiji je ishod bio neodlučan.¹⁵³ To se dogodilo između mjesta Velence i Pakozd. Obje strane su ishod tumačile kao pobjedu te je to preneseno u *Novinama*, nakon detaljnog opisa bitke, autor članka zaključuje: "Na sve strane oko nas se muti, naši domaći i strani neprijatelji rade nama o propasti, šta da mi prekerstimo ruke, pa da još usterplivo kroz perste gledamo? Nijeli vreme, da se izdajicam našim koji nas oružanom rukom neprijatelja vode, sva dobra oduzmu, prodadu, i da se od njih bar neka strana ratnih troševah podmiri?"¹⁵⁴ Također, Novine su izvještavale o tome kako se u mađarskim novinama o tom sukobu piše kao o velikoj pobjedi: "Pokle je banova vojska Magjare kod Velence dobro sklopala, pisale su magjarske novine o velikoj pobjedi Magjarah nad Hervati. Mi im se nečudimo, jer se sva njihova dela, sva njihova systema osniva na laži. Njim je trebalo da i posle bitke kod Velence narod svoj lažju ohrabre."¹⁵⁵ Situacija je bila takva da je hrvatska vojska kod Pakozda zaustavljena i Jelačić je morao odustati od planiranog prodora prema Budimpešti, bitka je za Mađare bila važnija jer su zaustavili

¹⁵¹ NDHS, 26.9.1848./105.

¹⁵² MARKUS, T., 2000., str. 189.

¹⁵³ KOLAK BOŠNJAK, A., „Ratna promidžba u hrvatskim novinama“, str. 210.

¹⁵⁴ NDSH, 12.10.1848./112.

¹⁵⁵ NDSH, 21.10.1848./116.

Jelačićevo napredovanje, što im je i bio glavni cilj.¹⁵⁶ Tijekom listopada i studenog nastavljani su vojni sukobi hrvatske i mađarske vojske.

Ferdinand I. je 3. listopada 1848. imenovao Jelačića guvernerom i vrhovnim zapovjednikom carske kraljevske vojske u Ugarskoj, taj je postupak podignuo moral i daljnju podršku javnosti. Javnost je počela brinuti za ishod rata kada se predala hrvatska vojska pod zapovjedništvom generala Rotha u listopadu kod mjesta Ozore. Velik problem za vojsku su bili graničari na koje je djelovao mađarski nacionalni pokret pa su sa sobom nosili mađarske promidžbene letke. Poraz je u javnosti pikazan kao krivnja glavnog zapovjednika vojske Rotha i njegovih časnika, a zapravo je na to utjecalo mnogo čimbenika. Neki od njih su stalna glad, nedostatak opreme te su izgubili kontakt s Jelačićevom vojskom a plan je bio da će se spojiti u Ugarskoj.¹⁵⁷ Bilo je izuzetno važno spriječiti širenje sumnje u sposobnost hrvatske vojske pa se problem riješio prebacivanjem krivnje na pojedince. Novine prenose: "Potvrđuje se žalostni, u historii vojničke krajine nečuveni događaj: odjel naše vojske, kog su predvodili generali Roth i Filipovich, četa od 7000 momakah, sve samih graničarah slavonskih, predala se je, neopaliv ni puške...",¹⁵⁸ nastavljaju "Al tajiti se neda, da su ona dva gospodina već s početka nekako šepertljila: najprije su si dali bojnu spravu oduzeti, zatim su neprestano zaostajali i kao hotomice oklevali pridružiti se ostaloj našoj vojsci, dok se najposle nisu magjarom sasvime predali. Ako se još potverdi, što Magjari kažu, da su oni generali kidali sa sebe carske znakove: to onda neima sumnje, da se je sv. ban u njih gerdo prevario, i da će ih morati pred bojni sud pozvati posle rata."¹⁵⁹ Istraga slučaja je dugo trajala, ali nije dala konkretan rezultat, utvrđeno je samo da je predaja bila mirna, bez otpora i ispaljenih hitaca. Bogdanov iznosi da se dogodilo samo to da su graničari upotrijebili prvu priliku koja im se pružila da izvrše svoju odluku da "više neće ratovati u stranim zemljama na tuđi račun i pod stranom vlasti."¹⁶⁰

U Beču je 6. listopada 1848. došlo do izbijanja nove revolucije pa je ban Jelačić usmjerio vojsku prema Beču koji je trebao pomoć. Mađari su pokušali pomoći bečkim revolucionarima, ali ih je Jelačićeva vojska porazila 30. listopada kod Schwechata.¹⁶¹ Unatoč uspjesima, ulične borbe u Beču su bile teške pa je vojska pod Jelačićevim zapovjedništvom imala velike gubitke. Grad je uspješno zauzet i vraćen pod kontrolu, a to je postignuto tako što je zapovjednik austrijske vojske Windischgratz proglasio opsadno stanje. To je značilo da se zabranjuju politička društva, narodna straža i slično. Kada se primirila situacija, većina

¹⁵⁶ KOLAK BOŠNJAK, A., „Ratna promidžba u hrvatskim novinama“, str. 210.

¹⁵⁷ Na istom mj.

¹⁵⁸ NDSH, 17.10.1848./114.

¹⁵⁹ NDSH, 17.10.1848./114.

¹⁶⁰ BOGDANOV, V., 1949., str. 309.

¹⁶¹ KOLAK BOŠNJAK, A., „Ratna promidžba u hrvatskim novinama“, str. 211.

vojske je raspoređena duž rijeka Mure i Drave te su ondje sukobi s Mađarima bili redoviti. U Hrvatskoj su ratne vijesti redovito prenošene, ali je najveće iznenađenje bila ponuda mira od strane mađarskog generala Percela. Javnost je gajila sumnje da je do prljavi trik Mađara kako bi dobili na vremenu, a hrvatski general Nugent je u banovo ime odbio ponudu za mir. U rujnu i listopadu Mađari su pojačali svoju propagandu čiji su cilj bili hrvatski vojnici pa su vojnici na privremenom odmoru s bojišta bili pod redovitim nadzorom zbog straha da će propagandu proširiti u javnost i među druge vojnike. Koliko je problem bio ozbiljan pokazuje nam podatak da je 24. listopada 1848. proglašen prijeki sud u Granici za borbu protiv mađarske propagande. To je bio samo jedan od problema u vojsci, ostali su bili defetizam i dezertiranje, neobučenost, loša opremljenost u svim potrebnim stvarima na pohodu.¹⁶² *Novine* pišu: "Od ono 400 momakah iz Petrievacah i 300 iz Valpova, što je kroz Našice kući begalo, obustavio je nekoliko; svi rekoše: „što ćemo mi, kad nam naši oficiri beže!“ I tako je istina; jer danas – tretji dan – nije još nijednoga videti."¹⁶³

U studenom 1848. car je imenovao vladu čiji je predsjednik postao Felix Schwarzenberg, a ministar unutarnjih poslova grof Franz Stadion. Smjer nove vlade pokazuje nam to što su svi članovi bili njemačke narodnosti i u većini nisu bili pristaše parlamentarizma i nacionalizma. Za razliku od austrijske vlade iz ožujka 1848., nova je vlada imala kao osnovni cilj uništiti mađarsku revoluciju i potom obnoviti jedinstvo Monarhije.¹⁶⁴ Kada je Ferdinand V. abdicirao na njegovo je mjesto došao nećak Franjo Josip I. koji je želio pokrenuti centralizaciju i poticati konzervativne snage. Franjo Josip I. je 2. prosinca 1848. proglasio Jelačića za upravitelja Dalmacije i Rijeke što je značilo da su hrvatske zemlje formalno ujedinjene. U Hrvatskoj se pozitivno reagiralo na promjenu na prijestolju jer je javnost u tome vidjela kraj hrvatsko–mađarskih sukoba i ponovno jedinstvo Monarhije.¹⁶⁵

U prosincu se očekivao posljednji obračun s mađarskom revolucijom kada je pokrenuta ofenziva pod vodstvom generala Windischgrätza te su pod njim djelovale i hrvatske postrojbe. U javnosti je trebalo ponovno opravdati pokrenuti ratni pohod pa se u propagandi koristila ideja da i sami Mađari žele biti oslobođeni od svojih loših vođa. Stoga su *Novine* pisale: "U svoj okolici govore ljudi s prokletinjom o magjarskoj vojsci, koja je prije ovde bila i svagde samo plenila i robila."¹⁶⁶ Nastavljaju: "Kakvi su ovde bili kervoloci svedoči katolički kapelan u Stupavi, g. Juraček. Ovaj izjavi u privatnom razgovoru, da će moliti za pobedu Jelačića–bana jedan „Otče-naš.“ Radi toga bio je uhvaćen i na vešala osudjen."¹⁶⁷

¹⁶² KOLAK BOŠNJAK, A., „Ratna promidžba u hrvatskim novinama“, str. 212.

¹⁶³ NDSH, 18.11.1848./128.

¹⁶⁴ MARKUS, T., 2000., str. 212.

¹⁶⁵ Isto, str. 228.

¹⁶⁶ NDSH, 19.12.1848./141.

¹⁶⁷ NDSH, 19.12.1848./141.

Narod Hrvatske i Slavonije je očekivao da će rat biti gotov kroz dva mjeseca pa je trebalo opetovano podsjećati na opravdanost rata. Carska vojska je postigla velik uspjeh 5. siječnja 1849. osvajanjem Budima i Pešte, Jelačić je bio prvi sa svojom vojskom u tim gradovima. U tisku se slavilo i opisivan je doček oslobodilačke vojske u Mađarskoj, u svemu tome ban Jelačić je predstavljan kao junak.¹⁶⁸ *Novine* prenose vijesti iz Ugarske: "Privatna pisma javljaju, da pred stanom Jelačića–bana stoji uvek četa ljudi, da vidi ovoga slavnoga junaka – pa se ljudi, koji ga ugledaju, čudom čude, što on bogme ni malo nije sličan barbaru, dapače je umiljat i ljubak kao malo Magjarah."¹⁶⁹ Zbog siječanjskih uspjeha 1849., u Hrvatskoj je rasla nada da će ratu uskoro doći kraj, tome su doprinijele i vijesti o defetizmu mađarske vojske i stanovništva. Kako se rat primicao kraju tako je i Jelačić počeo dopuštati povratak mađarona u domovinu, oni su bili ranije protjerani zbog sumnji da su propagandisti i špijuni.¹⁷⁰

U studenom 1848. hrvatski političari nisu reagirali na očito jačanje austrijske politike jer su bili pod utjecajem govora Schwarzenberga u austrijskom parlamentu, govorio je poštivanju ustavnosti i parlamentarizmu. Također, zbog promjene na prijestolju očekivalo se da novi vladar neće dopuštati mađarsko dominiranje političkom scenom. Navedeno je u hrvatskoj politici ostavilo pozitivan dojam.¹⁷¹ Sumnje u austrijsku službenu politiku pojavljuju se kada je Jelačić podvrgnut Windischgrätzu, kada su u Beču ugušene političke slobode te je nova austrijska vlada imala očite centralističke namjere. U prosincu 1848. situacija je još bila mirna, ali u siječnju i veljači 1849. hrvatskoj javnosti postaje jasno da se sada moraju obraniti od Beča. Problem je bilo austrijsko nastojanje da se obnovi predožujsko političko stanje, nametao se njemački jezik u službenim poslovima te su potpomagali mađarske konzervativce što je umanjivalo vojne uspjehe u zauzetim krajevima Mađarske.¹⁷²

Šokčević navodi da se hrvatsko–mađarski sukob treba razmatrati u kontekstu složenih odnosa svih naroda na prostoru Habsburške Monarhije, iznad sukoba nacija i nacionalnih interesa nalazile su se centralističke i apsolutističke namjere i to s konzervativnim pogledom na društvo.¹⁷³ Iz tog razloga rat između Hrvata i Mađara nije bio samo njihov sukob, nego je inicijativa dolazila od Austrije te je hrvatska javnost podržala rat. U svemu tome, ilirci su se nadali da će doći do austroslavenske promjene u Carstvu. Mađarski tisak i javnost tvrdili su da su bili spremni na pregovore o hrvatskim željama, ali je to Jelačić spriječio nametanjem i proaustrijskih i prosrpskih zahtjeva. Rat su objasnili kao

¹⁶⁸ KOLAK BOŠNJAK, A., „Ratna promidžba u hrvatskim novinama“, str. 214.

¹⁶⁹ NDSH, 16.1.1849./7.

¹⁷⁰ KOLAK BOŠNJAK, A., „Ratna promidžba u hrvatskim novinama“, str. 214.

¹⁷¹ MARKUS, T., 2005., str. 27.

¹⁷² MARKUS, T., 2000., str. 421.

¹⁷³ ŠOKČEVIĆ, D., 2006., str. 21.

izravnu posljedicu austrijske politike koja je poticala Hrvate na napad protiv Mađara.¹⁷⁴ Na Jelačića su do kraja ratovanja u 1849. počeli gledati kao na podređenog generala koji mora ratovati za austrijske ciljeve. Dakle, više nije bila riječ o hrvatsko–mađarskom sukobu nego o očuvanju postignuća mađarskog pokreta prema napadima Dvora.

4. DOGAĐAJI NAKON 1848. GODINE

Ustavotvorna skupština Austrijske Carevine je imala za cilj napisati ustav koji bi Carstvo oblikovalo u zajednicu ravnopravnih naroda. Skupština je svoje zasjedanje započela u Beču, a nastavila ga je od 22. studenog 1848. u slovačkom gradu Kromjериžu. Reorganizacija Monarhije nije odgovarala caru jer bi tada izgubio većinu nadležnosti i moći koju imao kao vladar.¹⁷⁵ Na Dvoru su tijekom veljače 1849. očekivali kraj ratnih uvjeta pa su pokrenuli izradu ustava, koji je car i oktroirao 4. ožujka 1849. Skupština je tada postala nepotrebna pa ju je car 7. ožujka i formalno raspustio.

Oktroiranim ustavom, nazvanim *Deržavni ustav za Carevinu austrijsku*, Austriju se definiralo kao zajednicu krunskih zemalja, u što su spadale: Kraljevina Ugarska, Kraljevine Dalmacija, Hrvatska i Slavonija s Hrvatskim Primorjem, gradom Rijekom i riječkim kotarom. Istru se smjestilo u "kraljevinu ilirsku" koju su tvorile još i Vojvodina Koruška, Vojvodina Kranjska, grofovija Gorička i Gradiška, Istarska markgrofija i grad Trst s kotarom.¹⁷⁶ U carevoj moći je bilo sazivanje državnih i zemaljskih sabora, imenovao je ili potvrđivao predložene ministre; imenovao je bana, palatina i namjesnika, postavljao je vojne časnike te je objavljivao rat ili zaključivao mir. Savjetodavna uloga pripala je Državnom vijeću, a za Državni sabor svih krunskih zemalja predviđeno je zasjedanje svake godine u proljeće. Državni sabor se sastojao od Gornjeg i Donjeg doma, u prvome su zastupnici iz zemaljskih sabora, a u drugome su zastupnici izabrani od birača putem izravnih izbora. Ustav je državom odaslan u brošurama te su ga prenosile novine, bio je tiskan i na hrvatskom jeziku. U hrvatskoj javnosti na odobravanje su naišli dijelovi kojima se jamčila ravnopravnost među narodima i time štitila svaka narodnost. U 1848. jezik je bio predmet sukoba, a novi je ustav dozvoljavao narodni jezik u javnom životu te je to obradovalo javnost. Predviđena je potpuna nezavisnost Hrvatske i Slavonije od Ugarske te je sjedinjenje hrvatskih zemalja s Dalmacijom

¹⁷⁴ ŠOKČEVIĆ, D., 2006., str. 35.

¹⁷⁵ PERIĆ, I., *Hrvatski državni sabor 1848.-2000., Prvi svezak: 1848.-1867.*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2000., str. 207.

¹⁷⁶ PERIĆ, I., 2000., str. 207.

bila otvorena tema za raspravu i dogovor.¹⁷⁷ Nezadovoljstvo je proizlazilo iz izostavljanja Vojne krajine u upravi Trojedne kraljevine, zabrinutost je stvarala i oktroiranost ustava, Bansko vijeće je u njemu vidjelo centralizaciju i u budućnosti moguću vladavinu bez ustava.¹⁷⁸

Prvi dio rata protiv Mađarske završen je osvajanjem Budimpešte na početku 1849. godine, i tada su hrvatski listovi podržavali i propagirali rat te su odobravali Jelačićevu poziciju u carskoj vojsci.¹⁷⁹ Do proljeća 1849. bojište se drastično promijenilo, a za to je bio zaslužan mađarski general Arthur Georgey, njegova je vojska od travnja 1849. nizala uspjehe u bitkama između Dunava i Tise te je do svibnja ponovno osvojila Budimpeštu. Za neočekivano gubljenje bitaka okrivilo se vrhovnog zapovjednika austrijske vojske generala Windischgratza, kao i ostatak vojnog zapovjedništva. Windischgrätzu se prigovaralo da je bio nemaran i da je uspio demoralizirati vojsku nepravednim postupanjem prema Slavenima. Kao njegovu suprotnost istakli su bana Jelačića pa je on zadržao status borca za jednakost.¹⁸⁰ Bečki dvor se zabrinuo oko ishoda rata pa su u pomoć za rušenje mađarske revolucije pozvali Ruse, u travnju je potvrđen dolazak ruske vojske. Nakon njihova uključanja u rat, austrijska vojska je opet počela pobjeđivati. Hrvatska javnost nije bila zadovoljna što vlada na vrijeme nije poboljšala svoju vojsku, ali su se nadali da će sada rat barem brže završiti. Mađari su poraženi 13. kolovoza 1849., tada se zapovjednik mađarske vojske Georgey predao rusko–carskoj vojsci. Mađari su nastavili braniti svoju nezavisnost te su je i proglasili 19. travnja 1849. kada nisu pristali na Oktroirani ustav.¹⁸¹ Ratna je propaganda u 1849. godini bila znatno slabija jer se, osim političkih promjena, javnost zamorila ratom te je iščekivala njegov kraj.

Jak pritisak Bečkog dvora naštetio je Jelačiću i fizički i psihički, naime Dvor je navaljivao da proglasi Oktroirani ustav čim se vrati u Hrvatsku, on je to i učinio 6. rujna, ali je Bansko vijeće to odbilo prihvatiti. Bansko vijeće je radilo poslove vlade u smanjenom obliku sve do 1850. kada su svi poslovi prebačeni u bečko ministarstvo. Jelačić više nije doživljavao kao borac za slobodu i samostalnost hrvatskih zemalja, bio je do smrti ban, ali je Beč sve do njegove smrti vladao samostalno. U narodu je ostao zapamćen kao pravi narodni ban s

¹⁷⁷ PERIĆ, I., 2000., str. 208.

¹⁷⁸ Na istom mj.

¹⁷⁹ KOLAK BOŠNJAK, A., „Ratna promidžba u hrvatskim novinama“, str. 214.

¹⁸⁰ Isto, str. 215.

¹⁸¹ Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ, „Politička pitanja i ideologije u Hrvatskoj od 1790.-1868. (s posebnim osvrtom na hrvatsko-mađarske veze)“, u: *Hrvatsko-mađarski odnosi 1102.-1918.*, Milan KRUHEK (gl.ur.), zbornik radova, Zagreb:Hrvatski institut za povijest, 2004., str. 215.

početka revolucije te mu je 1866. godine, sedam godina nakon smrti, podignut spomenik na zagrebačkom trgu gdje je i danas.¹⁸²

Kao što su i hrvatski političari sumnjali, oktroirani ustav je bio samo prijelazni oblik vladavine prema neoapsolutizmu. Godine 1851. Ustav je poništen te je uprava cijele Monarhije povjerena Alexanderu Bachu, od tada se vladalo preko carskog i kraljevskog namjesništva u Zagrebu, a njemu je službeni jezik bio njemački. On postaje 1855. jezik svih škola i Pravoslavne akademije. Županije se pretvaraju u pet okružja u kojima na upravna mjesta dolaze stranci, najčešće Štajerci i Kranjci koji koriste samo njemački jezik i naziva ih se Bachovim husarima. Sve je bilo strogo nadzirano, od javnog života do tiska te je i Gaj bio prisiljen prodati *Narodne novine* vladi. On je ostao urednikom, ali nije imao nikakvih sloboda u sadržaju jer je to sada bio službeni list države. Nakon svih sukoba i rata s Mađarima, oba su se naroda našla u sličnim pozicijama jer su izgubili sve za što su se borili i živjeli su u neslužbenoj okupaciji. To vrijeme nije u potpunosti lišeno ispravnih poteza jer je uvedena određena jednakost svih pred zakonom i razina pravne sigurnosti je rasla. U narednoj godini osnovane su trgovačke i obrtničke komore u Zagrebu, Rijeci i Osijeku. Država u kojoj vlada red i upravna uređenost privlačila je strance pa se u sjevernu Hrvatsku doseljava veći broj Židova iz Mađarske koji postaju nositelji trgovine. U godinama prije smrti, Jelačić je želio zagrebačkoj biskupiji osigurati rang nadbiskupije kako biskupije u Trojednici više ne bi bile podređene mađarskoj nadbiskupiji u Kaloczi. Car je 1850. odobrio Jelačićevo zalaganje i pokrenuo je postupak za uzdignuće,¹⁸³ do njega je konačno došlo 1853. što je ojačalo katolicizam tog područja, a i to je bila nagrada Jurju Hauliku za vjerni odnos prema Beču.¹⁸⁴

Pokazalo se da neoapsolutizam nije rješenje za pokrete koji su stvarali nacionalne države, car je 1859. izgubio Lombardiju, i Talijani su željeli državu svoje nacionalnosti. Francuska i Pijemont su zajednički krenuli u rat da se osiguraju od mogućeg habsburškog ujedinjenja Njemačke.¹⁸⁵ Ujedinjena Italija proglašena je 1861. i prvi cilj joj je bio pripajanje Venecije i hrvatske obale Jadrana pod teritorijem Monarhije. Austrija je poražena u ratu protiv Francuske i Pijemonta što je izravno utjecalo na to da car 1860. obnovi ustav i ukine apsolutizam. Uz europske jake neprijatelje, Beč si nije mogao dozvoliti da narodi Carstva za svoje nacionalne pokrete potraže pomoć u svim onim državama koje vide svog suparnika u Austriji.¹⁸⁶ Za smirivanje situacije u svojoj zemlji car je odlučio unaprijediti zakonodavstvo i upravu, odlučio je dati veće vjerske slobode i u Državno carevinsko vijeće pozvao je privrednika Ambroza Vraniczanyja iz Hrvatske, biskupa Josipa Jurja Strossmayera iz

¹⁸² Na istom mj.

¹⁸³ PERIĆ, I., 2000., str. 210.

¹⁸⁴ M. KOLAR DIMITRIJEVIĆ, „Politička pitanja i ideologije u Hrvatskoj“, str. 216.

¹⁸⁵ STANČIĆ, N., *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću*, Zagreb: Barbat, 2002., str. 181.

¹⁸⁶ Isto, str. 182.

Slavonije te Frana Borellija iz Dalmacije. Vijeće je zaključilo da se, za spriječavanje napetosti u budućnosti, treba narodima unutar Carstva priznati politička zasebnost i poticati podjednaki napredak kako bi i na ekonomskom polju narodi bili ravnopravni.¹⁸⁷ Izabran je novi ban, na Strossmayerov prijedlog to je bio general i barun Josip Šokčević, odmah po dolasku u Zagreb hrvatski je jezik proglasio službenim. Hrvatski jezik je kao službeni jezik uprave imao ulogu jačanja osjećaja pripadnosti jednome slavenskom narodu. Novost u tisku je bilo izlaženje novih novina *Pozor* od 1. listopada. U takvoj situaciji stranci su napuštali Hrvatsku jer nisu znali hrvatski jezik i zbog toga više nisu mogli raditi u upravi. Objavom carske Listopadske diplome Hrvatskoj i Ugarskoj su vraćeni ustavi, a o njihovim međusobnim odnosima se trebaju zajedno dogovoriti.¹⁸⁸

Na Banskoj konferenciji održanoj od 26. studenog 1860. do 17. siječnja 1861. u Zagrebu, sudjelovalo je 55 najvažnijih osoba iz Hrvatske i Slavonije. Raspravljalo se o tekućim problemima kao što su sjedinjenje hrvatskih zemalja i potreba da se osnuje Hrvatsko-slavonska dvorska kancelarija jer hrvatski političari nisu željeli politički zaostajati za Mađarima koji su imali svoju Ugarsku kancelariju te su smatrali da se treba obnoviti rad županija. Caru su svi prijedlozi bili prihvatljivi, osim sjedinjenja hrvatsko-slavonske vojne granice s Hrvatskom jer je car zbog uvijek nemirne Europe trebao sigurnost i utjecaj u Granici. Složio se za sjedinjenje s Dalmacijom, ali se o tome trebaju izjasniti predstavnici same Dalmacije, do toga nije došlo jer je carski namjesnik Dalmacije barun Mamula nagovorio predstavnike Dalmacije da ne odu u Zagreb. Unatoč pozitivnim pomacima i promjenama za Listopadske diplome, car je već Veljačkim patentom uvelike smanjio svoja obećanja. To je opravdao potrebom da se u Beču nalazi parlament za čitavu Monarhiju u kojem su zastupnici birani na zemaljskim saborima pa nema potrebe za novim kancelarijama. Hrvatski sabor je bio nezadovoljan carevim odlukama, nakon zasjedanja od 26. travnja do 8. studenog 1861., odlučili su da neće slati delegate u Carevinsko vijeće, jednako je postupio i Ugarski sabor. U adresi za cara od 13. svibnja 1861., predsjednik Ugarskog sabora Franjo Deak poziva da na Ugarskom saboru sudjeluju zastupnici Hrvatske, Slavonije, Rijeke Hrvatsko-slavonske granice i Erdelja. Deak je naglasio da revolucionarna 1848. nije dokinula odnose između navedenih zemalja i Ugarske, a to je bio veliki politički pomak u hrvatsko-mađarskom odnosu.¹⁸⁹ Mađari ponavljaju da su dvije države uvijek bile u savezu i da mogu i sada nastaviti surađivati kao narod s narodom uz državopravni sporazum.

¹⁸⁷ M. KOLAR DIMITRIJEVIĆ, „Politička pitanja i ideologije u Hrvatskoj“, str. 217.

¹⁸⁸ Na istom mj.

¹⁸⁹ Isto, str. 218.

Hrvatski sabor koji je održan u Zagrebu 1861. smatra se za jedan od najvažnijih sabora Hrvatske jer je utemeljio državnu ideologiju prema kojoj hrvatsko državno pravo ima svoj kontinuitet još od vremena narodnih kraljeva.¹⁹⁰ Taj je Sabor udario temelje za rad škola, Narodnog muzeja, Jugoslavenske akademije, Narodnog kazališta, Hrvatskog sveučilišta i drugih ustanova koje su bile važne za izražavanje narodnosti i pripadnosti jednom narodu. Na Saboru su sudjelovali i zastupnici Hrvatsko–slavonske vojne granice te su iznijeli da su spremni stupiti u savez s Ugarskom, ali samo ako Ugarska prizna hrvatsku samostalnost i teritorij. Zaključeno je da upravni poslovi – zakonodavni, politički, obrazovni, vjerski, pravosudni, moraju biti isključivo u nadležnosti Hrvatske. Iako je ovo bila želja većine, njima su se suprotstavljali stari mađaroni i bivši ilirci koji su mislili da je najbolje stvoriti savez s Mađarskom kako bi se zajedničkim snagama borili protiv bečkih pokušaja centralizacije. Postojalo je i treće mišljenje, a to je da Hrvatska bude u potpunosti samostalna od svih država, takvog su mišljenja bili Eugen Kvaternik, Ante Starčević te Petar Vrdoljak iz Hrvatsko–slavonske vojne granice.

Unatoč strogoj bečkoj politici, razdoblje od 1861. do 1867. je u hrvatskim zemljama bilo vrlo plodno promjenama i smatra se za liberalnije razdoblje, u to je vrijeme ban Šokčević polako pokretao modernizaciju Hrvatske.¹⁹¹ Rad Banskog stola i osnutak Stola sedmorice je omogućio samostalnost suda i županija u Hrvatskoj, Zemaljska vlada u Zagrebu imala je dobru suradnju s Hrvatskom dvorskom kancelarijom na čijem je čelu bio Ivan Mažuranić. U to vrijeme u Hrvatsku se počinju doseljavati i drugi narodi, naprimjer Česi, Slovaci, Srbi i Bugari, s kojima se ostvaruje pozitivna suradnja. U intelektualnom radu važno postaje obavljati povijesna istraživanja kojima se potvrđuje državnost Hrvatske koja seže u daleku prošlost, osim toga za obrazovni sustav je važno što se objavljuju prvi udžbenici na hrvatskom jeziku, a to je značilo da će novi naraštaji biti obrazovani u duhu hrvatskog nacionalnog pokreta.

Nakon 1865. Bečki dvor je želio čim prije razriješiti probleme oko uređenja države, na novim izborima za Sabor prevladala je većina koja je željela stvaranje novog saveza s Ugarskom jer su na taj način mislili da će se zaštititi od Beča. Dio političara koji je želio potpuno samostalnost još je uvijek bio u manjini. Političari u Saboru su bili vrlo podijeljeni oko koraka koje treba poduzeti, ali su se složili da treba pod hitno sjediniti Dalmaciju i Hrvatsko – slavonsku vojnu granicu s Hrvatskom što je car odmah odbio. On je zatražio sastanak između predstavnika Hrvatske i Ugarske kako bi uredili svoje odnose, hrvatski predstavnici su bili članovi Narodne i Samostalne stranke, unionisti nisu sudjelovali jer su mislili da se

¹⁹⁰ Isto, str. 218.

¹⁹¹ Isto, str. 219.

savez ionako podrazumijeva.¹⁹² Dvomjesečni pregovori su na površinu izvukli sve stare probleme među kojim je najveći taj da Ugarska nije željela ravnopravan savez dviju država već podložnički. Odugovlačenje dogovora se poklopilo s vojnim porazom Habsburške Monarhije od strane Prusa, to je bio veliki šok za Carstvo pa je car odradio pregovore po brzom postupku bez Hrvata i svojih najbližih suradnika. Austriju je porazila pruska vojska zbog čega je bila izbačena iz Njemačkog saveza te se više nije očekivalo da bi mogla biti ujedinitelj Njemačke. Dodatni udarac je bilo prepuštanje Venecije Italiji koja je u sukobu bila saveznik Pruske.¹⁹³ Godine 1867. sklopljena je Austro–ugarska, a onda 1868. i Hrvatsko–ugarska nagodba, Sabor je bio nemoćan u cijeloj priči te je doveden pred svršen čin. Car se krunio krunom sv. Stjepana u Budimu, a novi ban je postao Levin Rauch koji se i potpisao na Hrvatsko ugarsku nagodbu.

Nastala je Austro–Ugarska Monarhija, zajednica dviju država u kojoj se zasebnost očitovala u teritoriju, parlamentu, zakonodavstvu i sudstvu. Ujedinjene su bile u osobi vladara iz dinastije Habsburg, on je u ugarskom dijelu bio kralj, a u austrijskom car te su imale zajedničku vojsku i vanjske poslove.¹⁹⁴ Službeni naziv za austrijski dio bio je *Kraljevine i zemlje zastupane u Carevinskom vijeću*, a za ugarski dio *Zemlje krune sv. Stjepana*. Kako je granicu između dva dijela Monarhije dijelom tvorila rijeka Leitha, inače desni pritok Dunava, austrijski je dio kraće nazvan Cislajtanijska, a ugarski Translajtanijska.¹⁹⁵ Prema *Nagodbi*, Hrvatska je imala autonomiju u sudstvu, prosvjeti, bogoštovlju i u unutarnjoj upravi. Unatoč tome što je smijela imati sabor, bana je birao ugarski ministar te ga je on predlagao caru. Rijeka je pripojena Ugarskoj i Hrvatska opet nije imala utjecaja u njoj, gospodarstvo i promet bili su podređeni budimpeštanskoj vladi. *Nagodba* je imala i dobre odluke, ali se Ugarska nije pridržavala svih odredbi pa je Hrvatska ubrzano postajala podređena kao što su Mađari i željeli, a dodatan udarac je bilo i gospodarsko zaostajanje hrvatskih zemalja u Monarhiji.

¹⁹² Isto, str. 220.

¹⁹³ STANČIĆ, N., 2002., str. 182.

¹⁹⁴ PERIĆ, I., 2000., str. 381.

¹⁹⁵ PERIĆ, I., 2000., str. 382.

5. ZAKLJUČAK

Hrvatsko–mađarski sukob započinje na kraju 18. stoljeća, a kulminira za revolucije 1848.-1849. Sukob je većim dijelom bio političke naravi te je centralno pitanje bilo uvođenje mađarskog jezika kao službenog u hrvatske zemlje.¹⁹⁶ Za trajanja hrvatsko–mađarskog sukoba Hrvatska je tražila samostalnost u okvirima Habsburške Monarhije i ujedinjenje hrvatskih zemalja, Dalmacije i Vojne krajine s Banskom Hrvatskom. Hrvatska politika u travnju 1848. odlučuje prekinuti sve odnose s mađarskom vladom čiji nacionalni pokret nije dopuštao ravnopravnost drugim narodima te su Mađari od Beča ishodili samostalnu vladu. Tijekom proljeća 1848. hrvatski nacionalni pokret u politici nadvladava promađarski orijentirane političare, ali ni oni nisu smatrali da se Hrvatska može u potpunosti osamostaliti jer to prilike u srednjoj i jugoistočnoj Europi nisu dozvoljavale. Iz tog su razloga mislili da je najpovoljnije rješenje povezivanje s austrijskim pokrajinama.

U ljeto 1848. u zagrebačkom se tisku razmatra ideja austroslavizma koja je bila češkog podrijetla. Ta se ideja temeljila na samostalnosti nacionalnih država uz zajedničke poslove za Monarhiju, ali hrvatska politika nije dijelovala u tom smjeru jer im je prioritet bilo očuvanje muncipalnih prava i pokušaji da se teritorij hrvatskih zemalja ujedini. Javnost je smatrala da bi se povezivanjem Južnih Slavena u Monarhiji obranili hrvatski nacionalni interesi. Kada je slomljena bečka pobuna iz listopada 1848. stvorena je nova austrijska vlada kojoj je na čelo stao knez Schwarzenberg. Već tada postaje jasno da Beč ima centralističke i apsolutističke namjere. Na početku 1849. on i pokušava obnoviti predožujsko političko stanje, nameće njemački jezik i surađuje s konzervativnim Mađarima koji su željeli podložiti Hrvatsku. U takvim uvjetima hrvatska javnost zauzima opozicijski stav prema Austriji.

Kroz cijelo 19. stoljeće interesi Hrvata i Mađara dolaze u sukob što je kulminiralo 1848. godine, unatoč tome gravitirali su jedni prema drugima jer su imali međusobne interese u gospodarstvu, kulturi te je njihova zajednička povijest bila neraskidiva. U proučavanom razdoblju, opisano je propagandno djelovanje hrvatskog tiska za vrijeme hrvatsko–mađarskog sukoba, a posebice prije rata. Godine 1848. slika Mađara kod Hrvata postaje vrlo negativna zbog sukoba u državno-pravnim pitanjima i zbog nastojanja Mađara da nametnu svoj jezik kao službeni. *Novine dalmatinsko–hrvatsko–slavonske* su uz ostale hrvatske listove utjecale na stvaranje negativnih stavova o Mađarima. Važno je reći da je i mađarski tisak na jednak način pisao o Hrvatskoj te da su mnogi članci posvećeni međusobnom opovrgavanju napisanog. *Novine* nam pokazuju koliko veliku ulogu ima tisak u stvaranju javnog mišljenja te u kojoj mjeri može pomoći u stvaranju nacionalnog identiteta.

¹⁹⁶ KOLAK, A., „Između Europe i Azije: Hrvati i Mađari“, str. 176.

6. BIBLIOGRFIJA

BOGDANOV, V., *Društvene i političke borbe u Hrvatskoj 1848/49.*, Zagreb: JAZU, 1949.

DOBROVŠAK, L.J., „Zakonodavna i izvršna vlast u hrvatskim zemljama od 1790. do 1918.“, u: *Temelji moderne Hrvatske, Hrvatske zemlje u "dugom" 19. stoljeću*, urednice sveska Vlasta ŠVOGER i Jasna TURKALJ, Biblioteka Povijest Hrvata, sv. 6, Zagreb: Matica Hrvatska, 2016.

DUKOVSKI, D., *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe 19. i 20. stoljeća I. dio (1800. do 1914.)*, Zagreb: Alinea, 2005.

GROSS, M., *Počeci moderne Hrvatske, Neoapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji 1850-1860.*, Zagreb: Globus, 1985.

IVELJIĆ, I., *Banska Hrvatska i Vojna krajina od prosvijećenog apsolutizma do 1848. godine*, Zagreb: Leykam international, 2010.

KOLAK BOŠNJAK, A., „Pokušaji uvođenja mađarskoga jezika u hrvatske škole u prvoj polovici 19. stoljeća“, *Pannoniana*, Vol. 1., No. 2., 2017.

KOLAK BOŠNJAK, A., „Ratna promidžba u hrvatskim novinama 1848./1849. godine“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Vol. 35, 2017.

KOLAK BOŠNJAK, A., „Struktura hrvatskog društva u 19. stoljeću i razvoj građanskog društva“, u: *Temelji moderne Hrvatske, Hrvatske zemlje u "dugom" 19. stoljeću*, urednice sveska Vlasta ŠVOGER i Jasna TURKALJ, Biblioteka Povijest Hrvata, sv. 6, Zagreb: Matica Hrvatska, 2016.

KOLAK, A., „Između Europe i Azije: Hrvati i Mađari u propagandnom ratu 1848./49.“, 2008., *Povijesni prilozi*, Vol. 34, No. 34, 2008.

KOLAR DIMITRIJEVIĆ, M., „Politička pitanja i ideologije u Hrvatskoj od 1790.-1868. (s posebnim osvrtom na hrvatsko-mađarske veze)“, u: *Hrvatsko-mađarski odnosi 1102.-1918.*, Milan KRUHEK (gl.ur.), zbornik radova, Zagreb:Hrvatski institut za povijest, 2004.

KONTLER, L., *Povijest Mađarske, Tisuću godina u Srednjoj Europi*, Zagreb: Srednja Europa, 2007.KORUNIĆ, P., Hrvatski nacionalni program i društvene promjene revolucije 1848/49. godine, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, vol. 31., 1998.

LAZANIN, S., „Pokušaj pomirenja Hrvata i Mađara u ljeto 1848.“, *Fontes*, Vol. 03, No. 1, 1997.

MARKUS, T., „Trojedna Kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija od 1790. do 1918.: Osnovne smjernice političke povijesti“, u: *Temelji moderne Hrvatske, Hrvatske zemlje u "dugom" 19. stoljeću*, urednice sveska Vlasta ŠVOGER i Jasna TURKALJ, Biblioteka Povijest Hrvata, sv. 6, Zagreb: Matica Hrvatska, 2016.

MARKUS, T., *Bogoslav Šulek (1816.-1895.) i njegovo doba*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2008.

MARKUS, T., *Hrvatski politički pokret 1848.-1849. godine; Ustanove, ideje, ciljevi, politička kultura*, Zagreb: Dom i svijet, 2000.

MARKUS, T., *Zagrebački politički listovi 1848.-1850. godine. Izabrani članci*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2005.

STANČIĆ, N., *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću*, Zagreb: Barbat, 2002.

SUPPAN, A., *Oblikovanje nacije u građanskoj Hrvatskoj (1835.-1918.)*, Zagreb: Naprijed, 1999.

ŠIDAK, J., *Hrvatski narodni preporod – ilirski pokret*, Zagreb: Školska knjiga, 1990.

ŠOKČEVIĆ, D., „Hrvatska u trokutu mađarsko-hrvatsko-austrijskih odnosa od 1790. do 1918.“, u: *Temelji moderne Hrvatske, Hrvatske zemlje u "dugom" 19. stoljeću*, urednice sveska Vlasta ŠVOGER i Jasna TURKALJ, Biblioteka Povijest Hrvata, sv. 6, Zagreb: Matica Hrvatska, 2016.

ŠOKČEVIĆ, D., *Hrvati u očima Mađara, Mađari u očima Hrvata, Kako se u pogledu preko Drave mijenjala slika drugoga*, Zagreb: Naklada Pavičić, 2006.

Novine

Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske, 1848. godina

7. SAŽETAK

Srž hrvatsko-mađarskog sukoba u 19. stoljeću bilo je nametanje mađarskog jezika kao službenog u hrvatskim zemljama te jer mađarski nacionalni pokret nije tolerirao političku ravnopravnost Hrvata i Mađara. Na takvim temeljima započela je hrvatska politička borba za obranu narodnosti i autonomije hrvatskih zemalja. Hrvatsko-mađarski odnosi su eskalirali 1848. godine u obliku oružanog sukoba na poticaj Bečkog dvora. Svakodnevne političke i društvene događaje pratio je i tisak u hrvatskim zemljama, u tom su pogledu *Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske* bile vrlo aktivne pod vodstvom urednika Bogoslava Šuleka. Novinarstvo je 1848. godine obilježeno propagandnim pisanjem na štetu Mađara kako bi se dobila podrška javnosti za obranu od velikomađarskih pretenzija prema hrvatskoj autonomiji.

Ključne riječi: hrvatsko-mađarski sukob, 1848. godina, *Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske*

8. SUMMARY

The imposing of hungarian language as official in croatian lands and not tolerating political equality of Hungarians and Croats by hungarian political movement was the core of croatian-hungarian conflict in the 19th century. Croatian political struggle to defend nationality and autonomy of croatian lands has started on those foundations. Croatian-hungarian relations escalated in 1848. as an armed conflict on encouragment of Vienna court. Everyday political and social events was folowed by press in croatians lands. In those regards newspapers *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske* were very active under the leadership of main editor Bogoslav Šulek. In 1848. in order to get public support from great hungarian pretensions towards croatian autonomy journalism was characterized by propaganda writing against Hungarians.

Key words: croatian-hungarian conflict, year 1848., *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske*